

บทที่ 2

ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างภูเก็ตกับชาติตะวันตกและจีน

ความสัมพันธ์ระหว่างภูเก็ตกับชาติตะวันตกและจีนมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เนื่องจากอยู่บริเวณคาบสมุทรมาลายู และไม่ห่างไกลจากช่องแคบมะละกา อันเป็นเส้นทางการค้าสำคัญในอดีต ซึ่งชาติตะวันตกใช้เป็นทางผ่านเพื่อติดต่อค้าขายไปยังจีน และเป็นเส้นทางที่จีนใช้ผ่านติดต่อการค้ากับอินเดียและอาหรับ โดยมีเมืองมะละกาเป็นศูนย์กลางสำคัญ ซึ่งมะละกาขณะนั้นตั้งอยู่ในฐานะเมืองท่าเศรษฐกิจ เป็นแหล่งรวมของชนชาติต่างๆ อีกทั้งยังเป็นจุดพักเรือ เนื่องจากต้องรอการเปลี่ยนแปลงทิศทางลมมรสุม (Moore, 1986 : 15-19) ขณะเดียวกันก็ตั้งอยู่บนคาบสมุทรมาลายูที่มีพืชพันธุ์นานาชนิด มีเครื่องเทศและแหล่งแร่ทองคำสมบูรณ์ จึงเป็นที่สนใจของชาติต่างๆ ตลอดจนจากเมืองมะละกาก็ได้ขยายพื้นที่สู่เมืองอื่นๆ เช่น สิงคโปร์ ปันง ตลอดจนจนถึงภูเก็ต คาบสมุทรมาลายูจึงเป็นภูมิภาคหนึ่งในเอเชียที่ผสมผสานวัฒนธรรมอันหลากหลาย และภูเก็ตเป็นอีกเมืองหนึ่งที่มีสายสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของชาติเหล่านี้

แผนที่แสดงคาบสมุทรมาลายู ช่องแคบมะละกา เส้นทางติดต่อจากจีนสู่ตะวันตก จากตะวันตกและอินเดียสู่ตะวันออก

2.1 บทบาทของชาติตะวันตกและจีนบนคาบสมุทรมาลายู

การผ่านเข้ามายังช่องแคบมะละกาของชาติตะวันตกและจีน นอกเหนือจากแรงจูงใจด้านการค้าแล้ว สิ่งหนึ่งที่เป็นผลตามมามีคือ การเผยแผ่อำนาจ ศาสนา ศิลปะ ตลอดจนวิทยาการความรู้ด้านต่างๆ ชุมชนบนคาบสมุทรมาลายูแต่เดิม นับตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 13 ได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาจากอินเดีย ภายใต้อิทธิพลของอินเดียและจีน ครั้นปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 พ่อค้าอาหรับก็เข้ามาพร้อมการเผยแผ่ศาสนาอิสลาม จากนั้นราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 14 ชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามา เมื่อถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 ชาวตะวันตกก็เดินทางเข้ามา (Johannes Widodo, 1996 : 2-3) ชุมชนเดิมมีวัฒนธรรมแบบพื้นเมือง แบบฮินดูและอิสลาม การเข้ามาของชาติตะวันตกและจีนจึงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมด้วย โดยเฉพาะจีนซึ่งเมื่อสามารถคุมอำนาจแข่งขันทางการค้าได้แล้ว ได้แพร่กระจายวัฒนธรรมของคนเข้าสู่มะละกาด้วย ชาวต่างชาติที่มีบทบาทบนคาบสมุทรมาลายูระยะแรกจึงดูเหมือนว่า เกิดขึ้นจากสัมพันธภาพระหว่างจีนกับเมืองมะละกา ซึ่งในระบอบนั้นเมืองมะละกาอยู่ในการปกครองของพระเจ้าปรมศวร ผู้ซึ่งปรับเปลี่ยนให้ชาวมะละกาหันมานับถือศาสนาอิสลามแทนศาสนาฮินดู ส่วนจีนตรงกับสมัยราชวงศ์หมิง เมื่อพระเจ้าปรมศวรติดต่อกับสัมพันธไมตรีกับจีน จักรพรรดิจีนก็ได้ส่งของกำนัลมาถวายแก่พระเจ้าปรมศวรด้วย (ราว ค.ศ. 1403) มีเอกสารจีนที่กล่าวถึงนโยบายการค้าของจักรพรรดิจีนแห่งราชวงศ์หมิงว่า ทรงสนับสนุนให้เมืองมะละกาเป็นเมืองทำการค้าจีน อินเดีย อาหรับ และได้ส่งนายพลเรือเจิ้ง เหวอ (Zheng He) มายังบริเวณนี้ (ค.ศ. 1413) เพื่อบังคับให้แคว้นแถบนี้ยอมรับอำนาจของจักรพรรดิจีน และส่งเครื่องบรรณาการไปถวาย (ไรอัน, 2526 : 18-19) ฝ่ายมะละกาสำนึกในเรื่องนี้ จึงเดินทางไปถวายความเคารพพร้อมเครื่องบรรณาการ ทำให้จีนพอใจมาก การรับประกันจากประเทศมหาอำนาจ ทำให้เมืองมะละกาเติบโตอย่างมั่นคง โดดเด่นกว่าเมืองอื่นๆ เป็นที่รู้จักของชาวจีนอพยพ จนเกิดชุมชนจีนแห่งแรกบนคาบสมุทรมาลายู อย่างไรก็ตามจีนคงมีบทบาทด้านการเมืองและการค้าเท่านั้น แต่ในด้านศาสนา ศิลปะไม่อาจด้านทานวัฒนธรรมอิสลามหรือท้องถิ่นเดิม และไม่มีอิทธิพลเพียงพอที่จะจูงใจ หรือวางรากฐานวัฒนธรรมจีนบนคาบสมุทรมาลายูให้เผยแพร่ออกไปได้ แม้ในเวลาต่อมาชาวจีนแผ่นดินใหญ่จะอพยพลงมาหลายครั้ง การเผยแผ่ศาสนา ศิลปะจีนจึงมีเพียงส่วนน้อย จะพบอยู่ตามเมืองใหญ่ๆ ที่มีชาวจีนค้าขายอยู่มากเท่านั้น

ความโดดเด่นของเมืองมะละกาเป็นที่รู้จักของชาติตะวันตก ซึ่งต่อมาเป็นคู่แข่งการค้าสำคัญของจีนที่พยายามเข้ามาสร้างบทบาทในแถบนี้ ชาติตะวันตกที่เข้ามายังคาบสมุทรมาลายูเป็นครั้งแรก ได้แก่ โปรตุเกส เนื่องจากชำนาญในการเดินเรือ และมีเรือที่มีประสิทธิภาพสูง โดยพยายามเดินทางผ่านแหลมกู๊ดโฮป (Good Hope) ตอนใต้ของแอฟริกา ถึงอินเดีย ช่องแคบมะละกา ตลอดจนตอนใต้ของจีนแผ่นดินใหญ่ เพื่อมองหาเส้นทางการค้าใหม่ๆ แสวงหาความมั่งคั่งพร้อมกับการเผย

แม่ศาสนา มะละกาเป็นอีกเมืองหนึ่งที่โปรตุเกสแวะพัก เมื่อติดต่อการค้าและเผยแผ่ศาสนา จากความอุดมสมบูรณ์และเป็นศูนย์กลางการค้าที่ตั้งอยู่ในชัยภูมิอันเหมาะสม ประกอบกับมีกำลังเหนือกว่า ทำให้โปรตุเกสยึดครองเมืองมะละกาไว้ได้ (ราว ค.ศ. 1511) เพื่อสร้างฐานอำนาจทางการค้าของตน และเป็นศูนย์กลางเผยแผ่ศาสนาคริสต์บนคาบสมุทรมาลายู (ไรอัน, 2526: 43) ต่อมาได้ขยายฐานไปยังจีน จนสามารถยึดมาเก๊า (Macao) ทางตอนใต้ของจีนไว้ได้ (ราว ค.ศ. 1557) โดยยอมจำภาษีให้จีนเป็นการตอบแทน มาเก๊าจึงถือเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างตะวันตกกับจีนแห่งแรก เป็นแหล่งรวมของพ่อค้ายุโรป และมิชชันนารีในเอเชียตะวันออก (*The Encyclopedia Americana Volume 8 : 1979 : 7-8*) ทำให้วัฒนธรรมตะวันตกมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวจีนบนเกาะมาเก๊า เกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเรียกวัฒนธรรมแบบนี้ว่า “ซิโน-ปอร์ตุเกส (Sino-Portugese) มิชชันนารีผู้มีบทบาทอย่างมากก็คือ นักบุญเยซูซุส (St Francis' Jesuits) ผู้ซึ่งมีความสามารถพิเศษด้านสถาปัตยกรรมด้วย เขาได้นำประสบการณ์ด้านสถาปนิก ช่างเขียนแบบ และช่างก่อปูนไปใช้ที่มาเก๊าด้วย โดยครั้งหนึ่งได้รับงานก่อสร้างอาคารแบบโบราณประเพณี ซึ่งต้องตกแต่งประตูด้วยลวดลายและสัญลักษณ์รูปสัตว์ของจีน (Charles, 1990 : 14) จึงนับเป็นมิติใหม่ในวงการประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ที่มีการถ่ายทอดฝีมือช่างแบบตะวันตกเข้ากับประเพณีจีน

หลังจากชาติโปรตุเกสก็มีชาติตะวันตกอื่นๆ พยายามเข้ามามีบทบาทเหนือดินแดนแถบนี้ ดังเช่น ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส แล้วแต่ว่าชาติใดจะมีศักยภาพเหนือกว่า ระยะเวลาโปรตุเกสครองครองเมืองมะละกาอย่างอ่อนแอ จนเสียอำนาจให้กับฮอลันดา แต่ยังคงรักษาอำนาจที่มาเก๊าไว้ได้ (อุกฤษณ์ ปัทมานันท์, 2540 : 9-12) โดยเฉพาะช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 หรือหลังจากปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นช่วงที่ชาติตะวันตกพัฒนาตนเองอย่างมั่นคง มีกองเรือที่แข็งแกร่ง ก่อให้เกิดแนวคิดล่าอาณานิคมเข้มข้นยิ่งขึ้น บทบาทของชาติตะวันตกระยะนี้จึงเป็นเรื่องของการแผ่อำนาจมากกว่าการค้า และการเผยแผ่ศาสนาครั้งแรก ส่งผลกระทบความมั่นคงทั้งประเทศในแถบคาบสมุทรมาลายูและจีน จนบางแห่งตกเป็นอาณานิคมอย่างถาวร โดยเฉพาะบริเวณชายขอบ ดังเช่น ปีนัง และสิงคโปร์ รวมทั้งมะละกาซึ่งอังกฤษสามารถยึดครองแทนฮอลันดา โดยอังกฤษยึดปีนังไว้ได้ในปี ค.ศ 1786 ยึดมะละกาแรกสุดในปี ค.ศ 1795 และยึดสิงคโปร์ในปี ค.ศ. 1824 หลังจากนั้นครอบครองตอนในของมาเลย์ไว้ได้ทั้งหมด แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า เมืองชายขอบทั้งสามแม้มีชาวมาเลย์ท้องถิ่นอาศัยอยู่จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นกลับไม่ใช่เป็นชาวมาเลย์ แต่เป็นการอพยพหลังไหลของชาวจีนจำนวนมาก (ออสบอน, 2544 : 177-180) อังกฤษหลังจากตั้งฐานอำนาจมั่นคงแถบคาบสมุทรมาลายูตอนใต้แล้ว ได้พยายามขยายบทบาทสู่ตะวันออก เพื่อทำการค้ากับจีน ครั้งนั้นอังกฤษได้ส่งสินค้าฝิ่นจำนวนมากจนจีนไม่พอใจ ก่อให้เกิดพลังต่อต้าน สร้างแรงกดดันที่จะปฏิรูปสังคม เหตุการณ์ซึ่งเป็นผลจากความขุ่นเคืองอย่างรุนแรงคือ สงครามฝิ่น เหตุการณ์นี้อังกฤษมีชัยชนะ จีนต้องยอมรับข้อตกลง

ตามสนธิสัญญาหนานกิง โดยยอมเปิดท่าเรือกวางโจว เซี่ยงไฮ้ เซี่ยเหมิน ฝูโจว และ หนิงโป ให้เรือสินค้าต่างชาติเข้าเทียบจอด และทำสัญญาเช่าเกาะฮ่องกงให้อังกฤษ วัฒนธรรมของชาติตะวันตกจึงปรากฏอยู่มากบริเวณนี้ โดยเฉพาะกวางโจวซึ่งเป็นเมืองหลักของแคว้นกวางตุ้ง ปรากฏหลักฐานอาคารแบบตะวันตกมากมาย มีตึกแถวกิ่งอาศัยกิ่งทำการค้าที่ออกแบบด้านหน้าแบบตะวันตก ดังนั้นอาคารแบบตะวันตกจึงเป็นที่คุ้นเคยอยู่แล้วของชาวจีนแผ่นดินใหญ่ทางตอนใต้

ชาวจีนเมื่อครั้งเดินทางติดต่อกับชาวบนคาบสมุทรมาลายู บางกลุ่มก็ตั้งรกรากอย่างถาวร ไม่กลับไปยังจีน บางคนยังติดต่อด้านญาติพี่น้อง ทำให้เรื่องราวของดินแดนนี้เป็นที่รู้จัก และสนใจให้มาอาศัยอยู่มากขึ้น ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาการเมือง และความยากจนบนแผ่นดินใหญ่ ชาวจีนแผ่นดินใหญ่ทางตอนใต้ซึ่งอยู่ติดทะเล จึงมักล่องเรือเลี้ยวโซ่มายังคาบสมุทรมาลายู ตลอดจนดินแดนต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การอพยพเข้ามามี 3 ระลอกใหญ่ๆ คือ ต้นสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 และช่วงสมัยรัชกาลที่ 7 ส่วนใหญ่อพยพมาจากมณฑลฝูเจี้ยน (ฮกเกี้ยน) มณฑลกวางตุ้ง มณฑลไห่หนาน (ไหหลำ) แต่ที่อพยพเข้ามามากที่สุดอยู่ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 หรือหลังจากอังกฤษยึดปีนัง และสิงคโปร์ได้แล้ว จากการที่อังกฤษพัฒนาเมืองเหล่านี้ให้เป็นศูนย์กลางการค้าแร่ดีบุก ทำให้อุตสาหกรรมแร่ดีบุกคับคั่งอย่างยิ่ง จึงต้องการแรงงานจำนวนมาก (Gillick, 1981 : 51-52)

ชาติตะวันตกจึงมีบทบาทต่อชาวจีนทั้งบริเวณตอนใต้ของจีนแผ่นดินใหญ่ และบริเวณคาบสมุทรมาลายู การผสมผสานทางวัฒนธรรมจีน-ตะวันตกจึงพบได้ทั้งสองบริเวณนี้ แม้วัฒนธรรมจีน-ตะวันตกในจีนแผ่นดินใหญ่ระยะหลังจะส่งผ่านมาจากคาบสมุทรมาลายู แต่มีลักษณะเป็นตัวของตัวเองมากกว่าบนคาบสมุทรมาลายู เนื่องจากไม่มีอิทธิพลของวัฒนธรรมที่สามเข้ามาผสม เมื่อชาวจีนอพยพมายังคาบสมุทรมาลายู ซึ่งต้องเผชิญกับวัฒนธรรมตะวันตกเช่นกัน จึงยอมรับโดยง่าย แม้จะเผชิญกับวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ก็รู้จักเลือกปรับตัวบางส่วน และบางส่วนพยายามรักษาคุณภาพวัฒนธรรมแบบผสมผสานนี้ไว้ ดังนั้นอาคารชิโน-ปอร์ตุเกสแม้ภายนอกจะมีรูปปลั๊กซันแบบจีน-ตะวันตก แต่ภายในอาจปรากฏวิถีชีวิตแบบท้องถิ่น เมื่อชาวจีนอพยพเข้าสู่ภาคใต้ของไทยก็ได้นำวัฒนธรรมแบบนี้เข้ามา และยังคงผสมเข้ากับวัฒนธรรมแบบใหม่ของภาคใต้ด้วย

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างภูเก็ตกับชาติตะวันตกและจีน

ภูเก็ตเป็นอีกแห่งหนึ่งบนคาบสมุทรมาลายูที่ได้รับอิทธิพลจากชาติตะวันตกและจีน และได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมแบบผสมผสาน เช่นเดียวกับมะละกา ปีนัง เนื่องจากอยู่ทางภาคใต้ซึ่งมีดินแดนเชื่อมต่อกับประเทศมาเลเซียจรดถึงสิงคโปร์ มีลักษณะเป็นแหลมยื่นออกจากแผ่นดินใหญ่ กั้นเขตทะเลระหว่างมหาสมุทรแปซิฟิกและมหาสมุทรอินเดีย การติดต่อกับชาวชาวจีนในอดีตสู่โลกตะวันตก จึงต้องเลียบผ่านฝั่งทะเลตะวันออกของแหลมหรือคาบสมุทรมาลายูแห่งนี้ ดังนั้นตั้งแต่

ภาคใต้ของไทยไปจนถึงสิงคโปร์ จึงปรากฏชาวจีนอพยพจำนวนมาก นอกจากด้วยปัจจัยทาง ภูมิศาสตร์แล้ว ยังมีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต เป็นเหตุจูงใจให้ชาวจีน อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเรื่อยๆ จากการศึกษาวิจัยเรื่อง จีนทักษิณ วิถีชีวิตและพลังของศาสตราจารย์ สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ และคณะ (2544 : 79-98) พบว่า สาเหตุจูงใจให้ชาวจีนอพยพมีหลายประการ เช่น การเป็นเส้นทางเดินเรือและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ความสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรป่าไม้ เครื่อง เเทศ และเครื่องหอม แร่ดีบุก สภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการปลูกพืชเศรษฐกิจการค้า การขาดแคลน แรงงานในชาติและภาคใต้ ปัญหาการเมือง ความยากจนในจีนแผ่นดินใหญ่ การได้รับเชิญชวนจาก ญาติมิตรที่อยู่ภาคใต้ และการมีสภาพชีวิตบางอย่างคล้ายคลึงกันที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน ในส่วนของ ภูเก็ตส่วนใหญ่ได้รับแรงจูงใจจากความอุดมสมบูรณ์ของแร่ดีบุก การขาดแคลนแรงงานเหมืองแร่ และปัญหาทางการเมืองแต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ชาวจีนเหล่านี้ส่วนหนึ่งอพยพมาจากมาเลเซีย โดยเฉพาะระดับนายทุนที่ต้องการขายกิจการเหมืองแร่ มาจากปีนังบ้าง สิงคโปร์บ้าง ชาวจีนในภูเก็ตจึง ก่อนข้างมีวัฒนธรรมแตกต่างจากชาวจีนแห่งอื่น เนื่องจากได้รับวัฒนธรรมท้องถิ่นและอีกหลายชาติ เข้ามาผสมด้วย อีกทั้งรับวัฒนธรรมแบบจีน-ตะวันตกซึ่งเฟื่องฟูอยู่ในมะละกา สิงคโปร์ และปีนัง

2.2.1 ลักษณะทั่วไปและประวัติจังหวัดภูเก็ตโดยสังเขป

การกล่าวถึงภูเก็ตในที่นี้หมายถึง บริเวณเกาะทั้งหมด ซึ่งปัจจุบันมีสถานภาพเป็นจังหวัด หนึ่ง ตั้งอยู่ทางตะวันตกของภาคใต้หรือคาบสมุทรมลายู ระหว่างเส้นรุ้งที่ 7 องศา 45 ลิปดา ถึง 8 องศา 15 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 98 องศา 15 ลิปดา ถึง 98 องศา 40 ลิปดาตะวันออก สภาพ พื้นที่ประกอบด้วยภูเขาและที่ราบเป็นตอนๆ ที่ราบส่วนใหญ่เป็นเนินเตี้ยๆ สภาพอากาศค่อนข้างอบ อุณหภูมิปี มีฤดูกาล 2 ฤดู คือ ฤดูฝนราวเดือนเมษายนถึงพฤศจิกายน ฤดูร้อนราวเดือนธันวาคมถึง เดือนมีนาคม แบ่งเขตการปกครองเป็น 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองภูเก็ตทางตะวันออกของเกาะ อำเภอ กลางทางทิศเหนือของเกาะ และอำเภอกะทู้ทางตอนกลางของเกาะ

ประวัติศาสตร์ชุมชนบนเกาะภูเก็ตเริ่มขึ้นจากเมืองถลาง ราวสมัยอยุธยา ในอดีตพ่อค้าเดิน เรือแถบนี้มักรู้จักเมืองถลางหรือเกาะถลางเป็นอย่างดี เนื่องจากมีแร่อำพัน ไข่มุก สินค้าป่า และมี ทำเลเป็นแหลมยื่นอยู่เพียงแห่งเดียว ซึ่งเหมาะกับการพักเรือ ในขณะที่บริเวณกะทู้ (บ้านเกิดโฮ) ก็ เกิดแหล่งชุมชนเช่นกัน โดยขึ้นต่อถลาง พอราวปลายสมัยอยุธยา การค้าที่ถลางเริ่มฝืดเคือง เกิด ศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ที่ไทรบุรี ซึ่งขณะนั้นอยู่ในการปกครองของสยาม ขณะเดียวกันชุมชนที่ กะทู้ก็เติบโตขึ้นเป็นเมือง เนื่องจากมีสินแร่ดีบุก ซึ่งขณะนั้นก็เรียกว่าเมืองภูเก็ตแล้ว ทำให้ถลางต้อง ขึ้นกับเมืองภูเก็ตที่กะทู้ระยะหนึ่ง (กรมศิลปากร, 2530 : 6) ในช่วงนี้ถลางเผชิญกับปัญหาทั้งด้านการค้าและสงคราม เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า ไทรบุรีเริ่มแข็งข้อตั้งตัวเป็นอิสระ และยกกองทัพมาตี

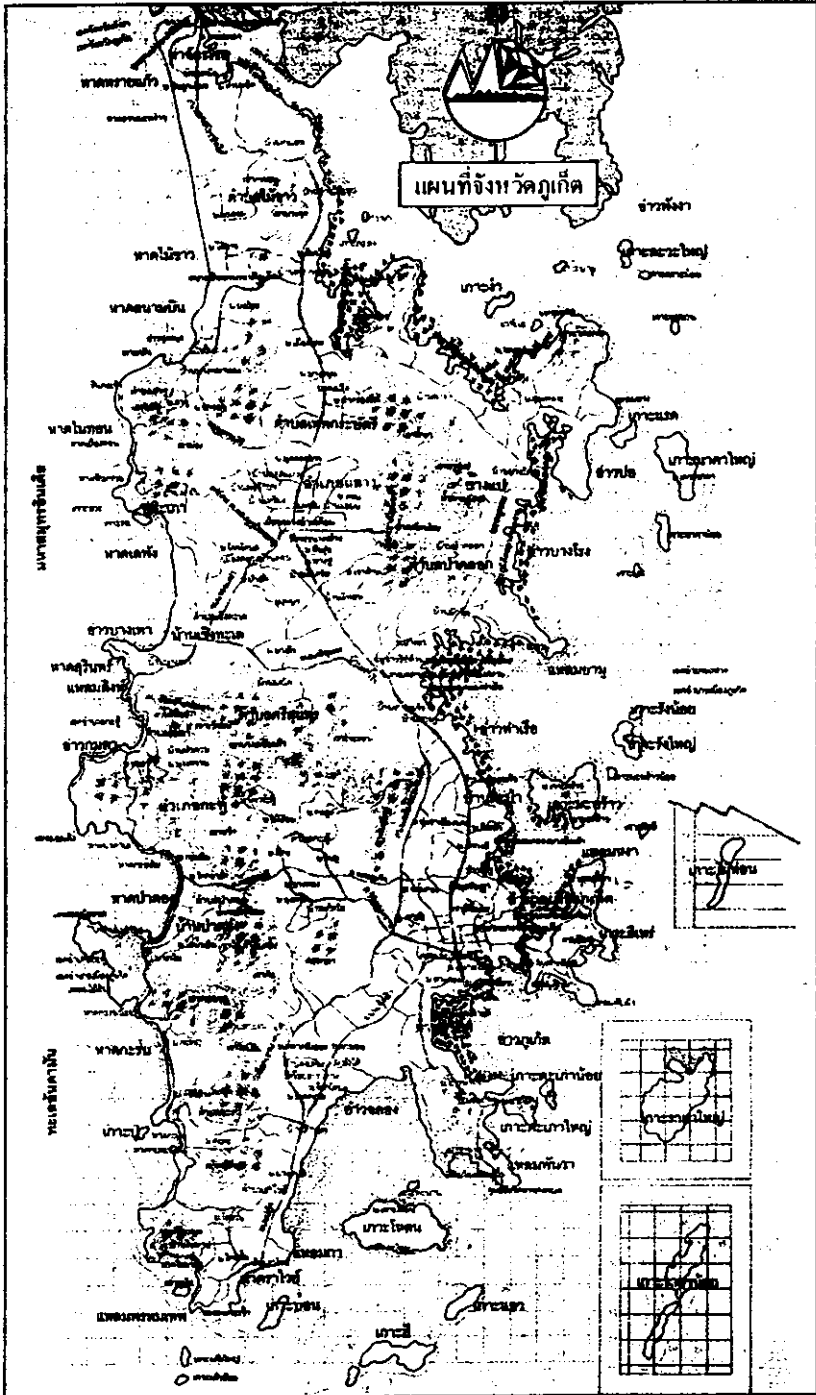
กลาง แต่ถูกชาวกลางจับได้ ส่วนพม่ายกกองทัพมาตีกลาง 2 ครั้ง ครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 1 แต่ถูกชาวกลางโดยการนำของขุนหญิงจันและขุนหญิงมุกจับไล่ออกไป ครั้งที่สองในสมัยรัชกาลที่ 2 ชาวกลางไม่อาจต้านศึกไว้ได้ ต้องเสียเมืองกลางและเมืองภูเก็ตที่กะทู้ จึงถูกทิ้งร้างชั่วคราว

ในสมัยรัชกาลที่ 3 หลังจากทรงยกกองทัพเกาะภูเก็ตจากพม่าได้แล้ว ทรงโปรดฟื้นฟูเมืองกลางใหม่ ขณะที่ภูเก็ตกลายเป็นเมืองเล็กลง เนื่องจากขาดการติดต่อกับต่างชาติ เมืองภูเก็ตที่กะทู้จึงขึ้นต่อเมืองกลางอีกครั้งหนึ่ง แต่เป็นเพราะพบสายแร่ดีบุกจำนวนมากที่กะทู้ ทำให้ชุมชนเมืองภูเก็ตที่กะทู้ขยายตัวอย่างยิ่ง ต่อมาได้พบสายแร่ขึ้นอีกที่บ้านทุ่งคา (บริเวณอำเภอเมืองภูเก็ตปัจจุบัน) จึงย้ายเมืองภูเก็ตที่กะทู้มาอยู่ที่ทุ่งคา ชุมชนเมืองภูเก็ตจึงโยกย้ายมาตามเหมืองแร่ ระยะเวลาที่ชาติตะวันตกเข้ามามีบทบาทพัฒนาอุตสาหกรรมเหมืองแร่และค้าแร่ดีบุกอย่างมาก ทำให้เมืองภูเก็ตแห่งใหม่เติบโตอย่างรวดเร็ว จนมีฐานะเทียบเท่าเมืองกลาง ในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงโปรดให้ยกเมืองภูเก็ตเป็นหัวเมืองหลัก ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ และให้กลางขึ้นต่อเมืองภูเก็ต เนื่องจากภูเก็ตกลายเป็นเมืองใหญ่แล้ว มีกิจการเหมืองแร่เกิดขึ้นมากมาย มีชาวจีนอพยพเข้ามาทำเหมืองแร่และค้าขายแข่งกับชาติตะวันตก ขณะที่เมืองกลางกลับซบเซาเพราะไม่มีแร่ดีบุก ส่วนกะทู้ซึ่งเป็นชุมชนเดิมของภูเก็ตปัจจุบัน ได้ยกฐานะเป็นอำเภอหนึ่งขึ้นตรงต่อเมืองภูเก็ตแห่งใหม่ เช่นเดียวกับกลาง แต่เดิมที่เรียกเกาะกลางก็เปลี่ยนชื่อเป็นเกาะภูเก็ตด้วย (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์, 2545 : 138-140)

2.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างภูเก็ตกับชาติตะวันตก

บริเวณเกาะภูเก็ตเป็นที่รู้จักของชาวตะวันตกมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 2 ซึ่งปรากฏตามบันทึกของปโตเลมี (Ptoleme) นักภูมิศาสตร์ชาวกรีก ที่กล่าวถึงการเดินทางจากสุวรรณภูมิสู่แหลมมลายูตอนใต้ว่า จะต้องผ่านแหลมจิงซีลอน (Junk Ceylon) เสียก่อน ซึ่งนักประวัติศาสตร์ให้ความเห็นว่า เป็นบริเวณเกาะภูเก็ตในปัจจุบัน ซึ่งแต่ก่อนยังคงเป็นแหลม คำว่ากลางอาจแผลงมาจากจิงซีลอน แล้วเป็นกลางมาก่อนก็ได้ (กรมศิลปากร, 2532 : 104) แต่ความสัมพันธ์กับชาวตะวันตกเริ่มปรากฏชัดเจนราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 นี้เอง ในช่วงที่โปรตุเกสเข้ายึดครองมะละกา แล้วขยายอิทธิพลสู่เกาะภูเก็ตโดยในปี ค.ศ. 1583 ชาวโปรตุเกสได้เข้ามาตั้งห้างค้าแร่ดีบุกในกลาง นับเป็นครั้งแรกที่บทบาทของชาติตะวันตกเริ่มปรากฏขึ้นบนเกาะภูเก็ต

แผนที่ในปี พ.ศ. 2114 (ค.ศ. 1571) โดย Fernao Vaz Dourado
 จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติประเทศโปรตุเกส
 พิมพ์ในหนังสือ 470 ปี แห่งมิตรภาพไทยและโปรตุเกส นางนันทา ดันติเวส แบล
 กรมศิลปากรจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2528

ที่มา : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542 : ม.ป.น.

คงได้กล่าวแล้วว่าครั้งนั้นมะละกาเป็นศูนย์กลางการค้าแห่งแรกที่พ่อค้าชาติต่างๆ ใช้ติดต่อค้าขายบนคาบสมุทรมลายู ครั้นเมื่อโปรตุเกสยึดเมืองมะละกาก็ได้ทำลายบ้านเมือง พระราชวังไม้แบบอิสลาม สิ่งก่อสร้างต่างๆ ถูกเผาราบ หลังจากนั้นก็สร้างบ้านเรือนขึ้นใหม่ โดยใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก สร้างป้อมปราการ สร้างโบสถ์คริสต์ และเรียกร้องให้พ่อค้าที่หนีช่วงสงครามกลับเข้ามา เพื่อรักษาศูนย์กลางการค้าเช่นเดิม จากนั้นค่อยๆ ขยายฐานการค้าสู่แห่งอื่น จนถึงกลาง การขยายการค้าจากมะละกาสู่กลางช่วยให้โปรตุเกสมีอำนาจทางเศรษฐกิจมั่นคงยิ่งขึ้น เนื่องจากเกาะภูเก็ตอุดมด้วยสินค้าที่ชาวตะวันตกต้องการอย่างมาก เช่น แร่ดีบุก อำพัน ไข่มุก และสินค้าป่าอื่นๆ โดยเฉพาะแร่ดีบุก ในช่วงแรกชาวโปรตุเกสตั้งหมู่บ้านอยู่ตามเชิงเขาใกล้ๆ ทะเลกลายเป็นแหล่งชุมชนเล็กๆ สำหรับติดต่อซื้อขายกับคนท้องถิ่น หลังจากนั้นเมื่อซื้อขายมากขึ้น ก็สามารถตั้งเป็นห้างค้าแร่ดีบุกอยู่ในกลาง

ความอุดมสมบูรณ์ของแร่ดีบุกบนเกาะภูเก็ต เป็นเหตุจูงใจให้ชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อค้าขายมาโดยตลอด ตามแผนที่เดินเรือของชาวตะวันตกราวสมัยอยุธยาก็ได้พบตำแหน่งจุดค้าขายบริเวณเกาะภูเก็ตด้วย ในระหว่างที่ฮอลันดาหรือชาวดัตช์ปกครองมะละกา ได้เข้ามาผูกขาดการรับซื้อแร่ดีบุกที่กลาง หลังจากนั้นก็มีฝรั่งเศส ซึ่งเป็นเพราะมีความสัมพันธ์ทางการทูตกันเป็นพิเศษ จึงสามารถเข้ามารับซื้อขายแร่ดีบุก และตั้งห้างรับซื้อขายสินค้าต่างๆ อย่างเป็นทางการ และระยะนี้มีเรือสินค้าของฝรั่งเศสมายังกลางทุกปี ต่อมาก็มีอังกฤษ แต่ดูเหมือนมั่นคงกว่าชาติใดๆ ทั้งนี้เพราะอังกฤษเข้ามายึดครองได้ของคาบสมุทรหรือแหลมมลายูได้อย่างถาวร

การที่อังกฤษเข้ายึดมลายูเป็นอาณานิคม ส่งผลต่อความสัมพันธ์บนเกาะภูเก็ตด้วย โดยก่อนหน้านั้นอังกฤษเข้ายึดอินเดียเป็นอาณานิคม และตั้งฐานการค้าในนามบริษัทอีสต์อินเดีย ครั้นเมื่อต้องการขยายฐานการค้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ตั้งมองเห็นความสมบูรณ์ของแร่ดีบุกและศักยภาพของเมืองท่าค้าขาย จึงพยายามเข้ายึดครองปีนังจากสุลต่านรัฐเคดาห์ (ไทรบุรี) มะละกาจากฮอลันดา และสิงคโปร์จากสุลต่านยะโฮร์ จนกระทั่งประสบผลสำเร็จ จากนั้นก็ขยายสู่แผ่นดินใหญ่ตอนใน ทำให้ต้องตกอยู่ใต้อิทธิพลของอังกฤษทั้งหมด การปกครองของอังกฤษในปีนังแผ่ขยายอิทธิพลถึงเกาะภูเก็ต ซึ่งช่วยให้เกาะภูเก็ตระแวกนั้นก้าวหน้ากว่าเมืองใดๆ ในภาคใต้ด้วย

บทบาทของอังกฤษในปีนังเริ่มขึ้นราวปลายสมัยอยุธยา เมื่อฟรานซิส โลท์ (Francis Light) เดินทางจากอินเดียมาค้าขายถึงเมืองชายฝั่งตะวันตกของมลายู และขอจัดตั้งฐานการค้าของบริษัทจากสุลต่านแห่งเคดาห์ (ไทรบุรี) ซึ่งเป็นประเทศราชของสยาม ระหว่างนั้นโลท์ได้เข้ามาอาศัยและตั้งห้างค้าขายที่กลางด้วย จนมีความสนิทสนมกับเจ้าเมืองกลางและกรมการเมือง ในสมัยธนบุรีโลท์ได้จัดส่งอาวุธไปถวายแด่สมเด็จพระเจ้าตากสิน จนได้รับอนุญาตให้ซื้อขายแร่ดีบุกอย่างอิสระ สมัยรัชกาลที่ 1 อังกฤษต้องการให้ปีนังเป็นสถานีการค้าอย่างถาวรจึงขอเช่าเกาะปีนังทั้งยังมองเห็นชัยภูมิ

อันเหมาะสมของกลาง จึงพยายามครอบงำด้วย แต่ถูกต่อต้านจากสยาม อังกฤษพัฒนาเกาะปีนังจนเป็นเมืองท่าเสรี และมีเศรษฐกิจคับคั่งอยู่ชั่วระยะหนึ่ง

ทางด้านมะละกาการที่อังกฤษยึดครองมะละกาแทนฮอลันดาได้ มีจุดเริ่มต้นจากการปฏิวัติในฝรั่งเศส และสนธิสัญญากรุงเฮกซึ่งฝรั่งเศสทำกับฮอลันดา กล่าวคือ ฝรั่งเศสจะครอบครองอาณานิคมต่างๆ ของฮอลันดา ซึ่งจะทำให้อังกฤษเสียผลประโยชน์ อังกฤษจึงทำความตกลงกับรัฐบาลพลัดถิ่นของฮอลันดาว่า อังกฤษจะยึดเอาอาณานิคมของฮอลันดาไว้ก่อนในระหว่างสงคราม เมื่อสงบจะส่งคืนให้ ด้วยเหตุนี้จึงยึดมะละกาโดยปราศจากข้อโต้แย้งใดๆ แต่อังกฤษมีแผนจะไม่ส่งคืนแก่ฮอลันดาง่ายๆ เพราะกลัวเป็นคู่แข่งสำคัญกับปีนัง จึงหาวิธีให้มะละกาเสื่อมโทรมโดยเร็ว โดยการทำลายป้อมปราการ อังกฤษส่งคืนมะละกาแก่ฮอลันดาในระยะหนึ่ง แต่หลังจากนั้นกลับมาเป็นอาณานิคมของอังกฤษอีก พร้อมกันนั้นก็แผ่ขยายอิทธิพลไปยังสิงคโปร์ด้วย ที่ต่อมากลายเป็นเมืองท่าแห่งใหม่ของอังกฤษแทนปีนัง และมะละกา เพราะอยู่ในชัยภูมิเหมาะสมกว่าตามเส้นทางการค้าไปยังจีน (ไรอัน, 2526 : 84-97) ทั้งสามแห่งนี้จึงต่างตกอยู่ใต้อิทธิพลอังกฤษเรียกได้ว่าเป็น “Straits Settlements” คนที่เกิดในเมืองเหล่านี้ถือเป็นคนในบังคับของอังกฤษ โดยที่อังกฤษส่งคนมาปกครองโดยตรง จึงปรากฏอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกในเมืองเหล่านี้ค่อนข้างมาก

การยึดครองเมืองทั้งสามของอังกฤษได้ส่งผลต่อเศรษฐกิจการค้าขายในสยาม ในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 หรือสมัยรัชกาลที่ 3 อังกฤษได้ทำสัญญาเบอร์นีกับสยาม ทำให้กลางติดต่อกับขายกับปีนัง มะละกา และสิงคโปร์ได้โดยตรง กิจการเหมืองแร่บนเกาะภูเก็ตเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ประชากรบนเกาะภูเก็ตเพิ่มจำนวนมากขึ้น เกิดการอพยพโยกย้ายเข้ามาใช้แรงงาน แต่ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ส่วนชาวอังกฤษเข้ามาเพื่อสำรวจค้นพบสายแร่ใหม่ๆ และพัฒนาอุตสาหกรรมเหมืองแร่จากการพบสายแร่อุดมสมบูรณ์แถบเมืองภูเก็ต ทั้งที่กะทู้และทุ่งคา ทำให้เมืองกลางคือความสำคัญลงในเวลาต่อมา ราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 หรือสมัยรัชกาลที่ 4 อังกฤษได้ขอทำสัญญาขึ้นใหม่คือสัญญาเบาว์ริง ส่งผลให้พ่อค้าต่างชาติมีสิทธิเสรีทางการค้ามากขึ้น เศรษฐกิจขยายตัว (สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, 2537 : 255-256) แร่ดีบุกขายคล่อง จนมีพ่อค้าตะวันตกหลังไหลเข้ามาตั้งแหล่งรับซื้อแร่ดีบุกที่ปีนังและสิงคโปร์ ครั้นเมื่อแร่ดีบุกในมลายูลดลง ชาวตะวันตกและนายเหมืองจีนก็ได้ย้ายแหล่งรับซื้อและเข้ามาประกอบกิจการเหมืองแร่ที่เมืองภูเก็ต จนในสมัยรัชกาลที่ 5 ปรากฏอุตสาหกรรมเหมืองแร่ขนาดใหญ่ และธนาคารของชาวตะวันตกขึ้นครั้งแรก เนื่องจากมีพระราชบัญญัติเหมืองแร่ที่สนับสนุนให้ชาวตะวันตกเข้ามาทำเหมืองแร่ได้

ความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับเหมืองแร่ ในฐานะนายทุนและผู้พัฒนาเหมือง แต่ด้วยเหตุที่อังกฤษเข้ามายึดมลายูได้อย่างถาวร สามารถครอบครองเกาะปีนัง อังกฤษจึงมีบทบาทบนเกาะภูเก็ตมากที่สุด วัฒนธรรมการก่อสร้างแบบชิโน-ปอร์ตุเกสส่วนใหญ่จึงอยู่ใน

ช่วงที่อังกฤษปกครองปีนังแบบอาณานิคม ขณะเดียวกันอาคารแบบตะวันตกบางประการก็ถูกคัดแปลงขึ้นก่อนในอินเดีย เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพเขตร้อน ก่อนเผยแพร่สู่มลายู และภูเก็ต

2.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างภูเก็ตกับจีน

ความสำคัญของเกาะภูเก็ตในฐานะเป็นเมืองการค้าแร่ดีบุก ไม่เพียงแต่เป็นแรงจูงใจให้ชาติตะวันตกเท่านั้น แต่ยังรวมถึงชาวจีนบางส่วนที่เคยตั้งมั่นอยู่ในแถบมลายูดังกล่าว ซึ่งเวลาต่อมาอพยพขึ้นเหนือสู่ภาคใต้ของไทย จึงทำให้ภาคใต้ของไทยได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีนของชาวจีนในมลายูมาก่อน ซึ่งผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้างแล้ว ชาวจีนในเกาะภูเก็ตจึงอาจมีวัฒนธรรมจีนแตกต่างจากภาคกลาง และมีความผูกพันกับชาวจีนทางตอนใต้ของคาบสมุทรมลายูมากกว่า นอกจากนี้ยังมีชาวจีนอพยพจากที่อื่นๆ ซึ่งต่างมุ่งหวังเข้ามาหาเลี้ยงชีพและประกอบธุรกิจการค้า เพราะเห็นว่ามีแร่ดีบุกจำนวนมาก มีความเจริญทันสมัยคล้ายปีนัง ทั้งการค้า การศึกษา และการปกครอง ชาวจีนเหล่านี้มาจากภาคกลางบ้าง จากภาคใต้ฝั่งตะวันออก หรือจากจีนแผ่นดินใหญ่โดยตรง นับเป็นแหล่งใหญ่ของชาวจีนอีกแห่งหนึ่ง และมีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับจีนยาวนาน อิทธิพลของจีนจึงมีมากกว่าตะวันตก ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างภูเก็ตกับจีน จึงปรากฏในแง่สังคมและวัฒนธรรมค่อนข้างมากทั้งในเรื่องวิถีชีวิต การปกครอง คติความเชื่อ ศิลปะและประเพณี

สภาพการณ์ที่ทำให้ภูเก็ตเป็นแหล่งใหญ่ของชาวจีนจะเห็นว่ามีหลายประการ อีกปัจจัยหนึ่งก็คือ ท่าแร่ที่ตั้งของเกาะภูเก็ตที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับเมืองที่มีชุมชนจีนอยู่แล้ว อันเป็นผลการอพยพเคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานและกระจัดกระจายอยู่ตามเมืองต่างๆ ชาวจีนเหล่านี้มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และผ่าเหล่าแตกกอ ดังนั้นการย้ายถิ่นระหว่างเมืองจึงมิให้พบเห็นอยู่เสมอ โดยเฉพาะเมืองในภาคใต้ซึ่งมีวัฒนธรรมร่วมกัน ทั้งด้านภาษา อาหารการกิน คติความเชื่อ การที่เมืองต่างๆ ในภาคใต้เป็นต้นว่า นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานีมีชาวจีนอาศัยอยู่มากก็ด้วยเหตุผลเดียวกัน คือเริ่มจากการเข้ามาติดต่อทางการค้า ประเทศจีนนั้นมีชายฝั่งเหยียดยาวจึงสะดวกต่อการเดินเรือ จากหลักฐานในพระราชพงศาวดารของจีนพบว่า ชาวจีนเดินทางสู่ทะเลจีนตอนใต้ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซัน และเริ่มพัฒนาการเดินเรืออย่างมากในสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่ง (ต้วน ลี เชน, 2537 : 102-103) การเดินทางมาถึงภาคใต้ถือเป็นแห่งแรกของสยาม ทุกๆ ปีชาวจีนจะนำเรือสำเภาลงมาแวะตามท่าเรือต่างๆ ทางฝั่งตะวันออก มีหลักฐานบางชิ้นกล่าวว่า ในคริสต์ศตวรรษที่ 13-14 พ่อค้าจีนที่หวังเดินทางไปค้าขายกับอินเดียผ่านช่องแคบมะละกา อาจมาได้ไกลสุดเพียงชุมพร สุราษฎร์ธานีหรือนครศรีธรรมราชเท่านั้น (สกินเนอร์, 2529 : 1) จึงน่าสังเกตว่า แหล่งชุมชนจีนภาคใต้ระยะแรกจะอยู่ทางตะวันออกมากกว่าตะวันตก ทั้งนี้เพราะอยู่ด้านที่ต่อเชื่อมกับพ่อค้า หรือชาวจีนอพยพทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นจุดแวะของพ่อค้าจีนที่จะเดินทางต่อไปยังช่องแคบมะละกา สู่อินเดีย

หรืออาหารับ อย่างไรก็ตามจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นว่า พ่อค้าจีนบางรายยัง
 เลี่ยงที่จะไม่ใช้ทะเลผ่านช่องแคบมะละกา เพราะขาดความคล่องตัวและโจรสลัดชุกชุม แต่ข้ามฝั่งขึ้น
 บกจากด้านตะวันออกสู่ด้านตะวันตกของภาคใต้ เมืองตามเส้นทางของพ่อค้าจีนนี้ในเวลาต่อมาได้
 กลายเป็นเมืองท่าสำคัญ ดังมีเอกสารของจีนที่ระบุชื่อเมืองในภาคใต้ตามสำเนียงจีน เช่น เมืองพัน-
 พัน (Pan-Pan) เมืองถัง-ยะ-สัว (Lang-Ya-Hsui) เมืองโฮ-ลิงหรือตา-หมา-หลิง (Ta-Ma-Ling) บาง
 เมืองถูกกล่าวไว้ในพงศาวดารสมัยราชวงศ์เหลียง ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 6 นักประวัติศาสตร์
 สันนิษฐานว่า พันพันคงอยู่บริเวณรอบอ่าวบ้านคอนตลอดจนถึงอำเภอพุมพินและไชยา จังหวัด
 สุราษฎร์ธานี ถังยะสัวหรือถังกาสุกะอยู่บริเวณเมืองปัตตานีจนถึงอำเภอยะรัง เมืองโฮลิงหรือตาม-
 พรลิงค์อยู่บริเวณเมืองนครศรีธรรมราช (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ, 2544 : 19-22) จึงเชื่อว่า
 ชาวจีนเดินทางสู่ภาคใต้นานแล้วจึงรู้จักเมืองเหล่านี้ดี อย่างน้อยก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 6 โดยเฉพาะ
 ช่วงที่นครศรีธรรมราชรุ่งเรือง และเป็นศูนย์กลางอาณาจักรตามพรลิงค์ ดินแดนคาบสมุทรมลายูได้
 กลายเป็นศูนย์กลางการค้าต่อค้าขายระหว่างจีนกับอินเดียไปด้วย กระทั่งเมื่อการค้าขายตัวก็ได้เกิด
 กลุ่มคนกลางที่ทำหน้าที่รับส่งสินค้าทางทะเล กระจายอยู่ตามเมืองต่างๆ จนก้าวไปสู่มหาอำนาจทาง
 เศรษฐกิจในภูมิภาคนี้ที่เรียกว่า “ศรีวิชัย” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2531 : 55) นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 6
 เป็นต้นมา ชาวจีนคงรู้จักเมืองต่างๆ ในภาคใต้ตลอดจนเกาะภูเก็ต และเดินทางมาค้าขายกับชาวพื้น
 เมืองเรื่อย ๆ จนตัดสินใจตั้งรกราก เป็นชนวนให้ญาติมิตรในประเทศจีนเข้ามาสมทบมากขึ้น

ในช่วงสมัยราชวงศ์หมิงซึ่งตรงกับสมัยอยุธยาของไทย ชาวจีนเดินทางเข้ามาซื้อขายสินค้า
 ยังหัวเมืองภาคใต้ตลอดจนกรุงศรีอยุธยาเพิ่มขึ้น อันเป็นผลสืบเนื่องจากความสัมพันธ์กระชับไมตรี
 ของกษัตริย์ทั้งสอง ประกอบกับการพัฒนาเรือสำเภากองจีน ดังเช่น ระยะเวลาที่นายพลเรือเจิ้ง เหน่า
 ขบวนเรือสำเภาสู่คาบสมุทรมลายู กล่าวกันว่ามีจำนวนคนมากับเรือสำเภาเกือบ 30,000 คน ส่วน
 หนึ่งขึ้นฝั่งทางภาคใต้ นอกจากนี้ยังมีเอกสารจีนที่ระบุการค้าต่อค้าขายระหว่างจีนกับอยุธยาโดย
 ตรง โดยเรือแล่นออกจากเมืองกวางโจวทางฝั่งทะเลตอนใต้ของจีน แล้วล่องได้เลียบฝั่งแถบเมือง
 ปัตตานี นครศรีธรรมราช ไชยา ชุมพร ก่อนเข้าสู่กรุงศรีอยุธยา (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ,
 2544 : 33) การเข้ามาซื้อขายในภาคใต้ทำให้เมืองต่างๆ คึกคักไปด้วยชาวจีน และด้วยประสพการณ์
 เกี่ยวกับภาคใต้ซึ่งมีมาช้านาน ประกอบกับปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมไทยได้ง่าย ทำให้ดำเนินการค้า
 ได้อย่างสะดวก กิจการการค้าของจีนจึงปักหลักฝังรากเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
 สร้างวัฒนธรรมใหม่ๆ ดังจะเห็นได้จากตลาดแต่เดิม มักเกิดขึ้นชั่วคราวในเมือง แต่หลังจากเสร็จ
 ลีนก็แยกย้ายกลับบ้าน เมื่อชาวจีนเข้ามาที่ตั้งหลักแหล่งเปิดบ้านทำการค้าขายเป็นการถาวร การ
 เริ่มต้นของเมืองแต่เดิมซึ่งเกิดจากการมองหาชัยภูมิอันเหมาะสม เปลี่ยนแปลงเป็นการเริ่มต้นจาก
 ตลาดย่านชุมชนจีนเล็กๆ การเกิดขึ้นของเมืองภาคใต้บางแห่งก็เริ่มขึ้นจากปัจจัยนี้

การเข้ามาของชาวจีนครั้งใหญ่ระลอกแรกอยู่ในช่วงสมัยธนบุรีถึงต้นรัตนโกสินทร์ ภายใต้นี้ ชาวจีนเริ่มตั้งรกรากอยู่ทั่วประเทศ เป็นเพราะพระเจ้าตากสินทรงมีนโยบายส่งเสริมการค้ากับ ประเทศจีน สนับสนุนให้ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอาณาจักรสยามมากเป็นพิเศษ และสร้างโอกาส ให้ประกอบการค้าอย่างเท่าเทียมกับคนไทย แต่น่าสังเกตว่า การเคลื่อนย้ายของชาวจีนระยะนี้ยังมี ปัจจัยอื่นแอบแฝงด้วย ไม่ใช่เหตุผลการค้าประการเดียว กล่าวคือ ในช่วงสมัยแห่งราชวงศ์ชิงได้เกิด ปัญหาทางการเมือง ชาวจีนจำนวนมากหนีออกนอกประเทศ ด้วยเหตุต่อต้านกษัตริย์ราชวงศ์ชิงซึ่งมี เชื้อสายแมนจู ชาวจีนเหล่านี้เป็นพวกหัวก้าวหน้า มีความรู้และความทะเยอทะยานสูง ชาวจีนจาก มณฑลฝูเจี้ยน (ฮกเกี้ยน) ส่วนหนึ่งหนีภัยขึ้นฝั่งมายังภาคใต้แถบเมืองสงขลา (สกินเนอร์, 2529 : 11) จึงทำให้สงขลาเป็นแหล่งชุมชนจีนเก่าแก่อีกแห่งหนึ่ง ดังเห็นจากตึกแถวโบราณทรงจีนอยู่ใน ปัจจุบัน เจ้าเมืองคนแรกของสงขลาก็เป็นชาวจีน

ความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนยังคงสืบทอดมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บรรดา ชาวจีนที่อพยพเข้ามาแต่แรกต่างก็ส่งเสริมทำการค้ากับจีนด้วยดี ชาวจีนที่ชำนาญการเดินทะเลเล็ก กลายเป็นกำลังสำคัญในการนำเรือไปค้ากับต่างแดน อีกทั้งช่วงนี้ขาดแคลนกำลังคนอย่างมาก อัน เป็นผลสืบเนื่องจากสงคราม และสังคมไทยยังเป็นระบบทาสหรือเจ้านายกับไพร่ การอพยพของชาว จีนจึงนำมาซึ่งกำลังงานด้วย ประกอบกับมองเห็นประสิทธิภาพของแรงงานจีน จึงทำให้รัฐบาลสมัย นี้สนับสนุนให้ชาวจีนเข้ามาอย่างเต็มที่ โดยอาจทำหน้าที่ช่วยเหลือกิจการการค้าของหลวง เช่น ช่าง ต่อเรือ ช่างก่อสร้าง พ่อค้าคนกลาง หรืองานรับจ้างทั่วไป ในสมัยรัชกาลที่ 2 เรือสินค้าลำหนึ่งๆ บรรทุกชาวจีนเข้ามาปีละ 1,200 คน (Crawford, 1830 : 412) เมื่อรวมสมัยรัชกาลที่ 2 -3 กล่าวกันว่า มีชาวจีนเข้ามาถึง 700,000 คน (เพทาย วรรณศิลป์, 2540 : 110) ชาวจีนเหล่านี้บ้างเข้ามาประกอบ อาชีพค้าขายอย่างอิสระ อาจขายสินค้าชนิดฟุ่มเฟือย เช่น เครื่องลายคราม ผ้าไหมจีน หรือเร่ขายสินค้า เบ็ดเตล็ด บ้างกระจายอยู่ตามแหล่งผลิตสินค้าต่างๆ เช่น แหล่งอ้อย แหล่งดินบุก เพื่อทำหน้าที่คน กลางรับส่งสินค้าจากท้องถิ่นสู่เมือง หรือผลิตเสียเอง ชาวจีนที่เข้ามาทำเหมืองแร่ในภูเก็ตนั้นเริ่มต้น จากที่อื่นก่อน การเดินทางข้ามผ่านคาบสมุทรจากนครศรีธรรมราชสู่ตรังอาจทำให้พบแร่โดยบังเอิญ จากนั้นชาวจีนอื่นๆ ที่ต้องการเสี่ยงโชคเดินทางมายังช่องแคบมะละกาก็ค้นพบแร่ทำนองนี้อีกที่ภูเก็ต (สกินเนอร์, 2529 : 1) จึงนับว่า การอพยพของชาวจีนช่วงนี้ได้ช่วยให้สังคม ธุรกิจเหมืองแร่และกิจการค้าขายตัวอย่างมาก จนเกิดย่านตลาดของชาวจีน นอกจากนี้ยังทำให้อาคารร้านค้าโอนเอียง ตามแบบจีน สร้างตึกแถวและมุงหลังคากระเบื้องเคลือบจีน มีการประดับตกแต่งตามแบบศิลปะจีน ชาวจีนได้นำประเพณีทางงานปูนปั้น งานแกะสลัก และงานเขียน เข้ามาประกอบกับ สถาปัตยกรรมท้องถิ่น ทำให้อาคารบ้านเมืองดูแตกต่างไปจากเดิม

การตั้งรกรากของชาวจีนตามเมืองสำคัญของภาคใต้เป็นผลให้เมืองต่างๆ เหล่านี้ปรากฏ อิทธิพลศิลปะจีนด้วย โดยเฉพาะย่านตลาดอันเป็นแหล่งใหญ่ของชาวจีน ดังนั้นจึงเกิดการถ่ายเท ข้างก่อสร้างระหว่างกัน โดยอาจจ้างช่างก่อสร้างข้ามเมือง ดังจะเห็นอาคารแบบจีนหรือแบบซิโน-ปอร์ตูกีสกระจายอยู่ตามเมืองต่างๆ นอกเหนือจากภูเก็ตแล้ว ยังมีปัตตานี สงขลา นครศรีธรรมราช ตรัง พังงา เป็นต้น ซึ่งวัฒนธรรมเช่นนี้เป็นผลสืบเนื่องจากการที่ภาคใต้ตลอดคาบสมุทรกลายเป็น แหล่งของชาวจีนโพ้นทะเลแหล่งใหญ่ และเป็นแหล่งที่ชาวจีนเคยเดินทางมาติดต่อค้าขายยาวนาน กล่าวกันว่า ชาวจีนได้ตั้งหลักแหล่งทำเหมืองแร่อย่างมั่นคงในภาคใต้ก่อนที่ชาวตะวันตกรุ่นแรกๆ จะเข้ามาเสียอีก อย่างไรก็ตามจากการที่ภูเก็ตตั้งอยู่ฝั่งตะวันตก และไม่เป็นที่ดึงดูดใจของพ่อค้าจีน รุ่นแรกๆ มากนัก ประกอบกับการพบหลักฐานเครื่องถ้วยจีนอยู่บ้างบริเวณตะกั่วป่าถึงอ่าวพังงา (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544 : 35) จึงเชื่อว่า ระหว่างที่เมืองต่างๆ ฝั่ง ตะวันออกเริ่มพัฒนาเป็นศูนย์กลางการค้าขายกับจีนนั้น มีชาวจีนบนเกาะภูเก็ตไม่มากนัก และไม่ เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

จนกระทั่งเมื่อพบสายแร่ดีบุก ตั้งแต่นั้นมาชาวจีนเริ่มอพยพเข้ามาเรื่อยๆ จนกลายเป็นผู้ สร้างบ้านแปลงเมือง มีบทบาททั้งด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจ ดังที่ ร.อ. อเล็กซานเดอร์ แฮมิลตัน ซึ่งเดินทางถึงภูเก็ตราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 ได้บันทึกไว้ว่า เจ้าเมืองของเกาะนี้ล้วนแต่เป็นชาว จีนที่ซื้อบ้านเรือนจากสำนักสยาม โดยเฉพาะช่วงประกาศการค้าเสรี อันเนื่องจากสนธิสัญญาเบาว์ริง ได้เป็นแรงกระตุ้นให้ชาวจีนอพยพเข้ามา มาก ประกอบกับชาวพื้นเมืองยังไม่กล้าทำงานใหม่ๆ อัน เป็นผลจากการขายตัวเสรีนาฎกิจ จึงต้องหาแรงงานอื่นๆ ทดแทน การเติบโตของเหมืองดีบุกจึง เป็นโอกาสของชาวจีนผู้แสวงหาชีวิตใหม่ ยิ่งเติบโตเพียงใดความต้องการแรงงานมีมากขึ้นเท่านั้น ผลพวงต่อมาคือเกิดมีนายหน้าและบริษัทหางาน ดังชาวจีนเข้ามา การคว้านหาแร่กรรจีนของนาย เหมืองภาคใต้บางครั้งจึงผ่านบริษัทจัดหางาน โดยอาจส่งตรงจากประเทศจีน หรือผ่านบริษัทหางาน ที่ปีนังหรือสิงคโปร์ (สุวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ, 2544 : 47)

ความเจริญของเกาะภูเก็ตจึงมีรากฐานจากชาวจีนผู้ทำเหมืองแร่ดีบุก แม้มีชาวตะวันตก อยู่ด้วย แต่บทบาทชาวตะวันตกเป็นลักษณะพ่อค้ารับซื้อเหมืองแร่ และบุกเบิกพัฒนาเหมือง ไม่ใช่ กรรมกรซึ่งมีจำนวนมากดังเช่นชาวจีน ชาวจีนทำงานเกี่ยวกับเหมืองแร่เกือบทุกด้าน เป็นทั้งนาย เหมือง นักบริหาร ผู้ดูแลกรรมกร ผู้ใช้แรงงาน รวมทั้งธุรกิจต่อเนื่อง ชาวจีนระดับนายทุนบางคน อพยพจากมลายู จากปีนัง หรือสิงคโปร์ ชาวจีนเหล่านี้ต่างก็มุ่งแสวงหาโชคลาภ รักษาการทำธุรกิจการค้า การจัดการ มีความทะเยอทะยานอย่างสูง หวังจะได้ยกฐานะและขยายกิจการ ส่วนใหญ่เคยอยู่ ในอำนาจของชาวตะวันตก และคุ้นเคยกับวัฒนธรรมตะวันตก ครั้นเมื่อเคลื่อนย้ายสู่เกาะภูเก็ต บางคนยังสมัครใจอยู่ในคำบังคับของอังกฤษ โดยยอมเป็นคนในการปกครองของกงสุลที่อยู่ในไทย เพื่อ

อภิสัททิต่างการเมืองและเศรษฐกิจบางประการ จึงเป็นชาวจีนที่ผูกพันกับวัฒนธรรมจีนในปีนังและสิงคโปร์มากกว่า ทั้งยังเป็นกลุ่มที่ความเป็นจีนถูกผสมผสานกับความเป็นตะวันตกมากกว่าจีนแห่งอื่น ชาวจีนที่มีฐานะบางคน ได้รับแต่งตั้งให้เป็นคุณหลวง มีคฤหาสน์ใหญ่ซึ่งเลียนแบบอาคารตะวันตก นอกจากแรงจูงใจเกี่ยวกับเหมืองแร่แล้ว ความยากจนปลูกพืชไม่ได้ผลซึ่งเป็นปัญหาอยู่ก่อนก็เป็นสาเหตุหนึ่ง ดังนั้นช่วงจังหวะนี้จึงสร้างโอกาสให้ชาวจีน ที่ต้องการแสวงหาชีวิตใหม่อพยพเข้ามา โดยยอมเป็นผู้ใช้แรงงานในขั้นแรก สำหรับกลุ่มที่มีปัญหาทางการเมือง ส่วนหนึ่งก็ยกเข้ามายังภูเก็ต เพื่อวางแผนดำเนินการล้มล้างอย่างลับๆ จึงเกิดสมาคมลับขึ้นมาหรือที่เรียกว่า “อั้งยี่” โดยมีเครือข่ายไปถึงชาวจีนในสิงคโปร์และมลายูด้วย แต่บางคนเปลี่ยนใจไม่กลับไป ตั้งรกรากอยู่ในภูเก็ตอย่างถาวร

นับตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 3 เหมืองแร่ดีบุกขยายตัวอย่างมาก เกาะภูเก็ตจึงคับคั่งไปด้วยชุมชนชาวจีน ช่วงนี้ชาวจีนมีโอกาสเป็นเจ้าของ มีอำนาจบริหารจัดการและเก็บภาษีอากร อีกทั้งในสมัยรัชกาลที่ 4-5 เปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายอย่างเสรี จึงทำให้ชาวจีนเข้ามาลงทุนทำการเหมืองแร่กันมาก พร้อมกันนี้กรรมกรเหมืองแร่ซึ่งเคยอยู่ใต้อาณานิคมของอังกฤษส่วนหนึ่งก็หลั่งไหลเข้ามาภูเก็ต นอกจากนี้มีชาวจีนที่อพยพจากมณฑลฝูเจี้ยน (ฮกเกี้ยน) ของจีนโดยตรง ซึ่งคงได้รับการชักชวนจากญาติที่ทำกิจการเหมืองแร่บ้างแล้ว หรือมาด้วยความสมัครใจ (พรรณี อวนสกุล, 2522 : 173-174) โดยเฉพาะสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นช่วงที่ประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานทำเหมือง พระยารัชฎานุประดิษฐ์ ซึ่งเป็นเจ้าเมืองได้ส่งเรือไปรับชาวจีนจากเมืองเอ๋อหมิงในมณฑลฝูเจี้ยนโดยตรง ชาวจีนจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและมีจำนวนมากกว่าชาวพื้นเมืองเสียอีก ชาวจีนที่เป็นเจ้าภาษีอากร และเข้ามาทำเหมืองแร่ขนาดใหญ่ช่วงแรกๆ มักเป็นชาวฮกเกี้ยน หลังจากนั้นก็มีจีนกวางตุ้ง จีนแคะ จีนไหหลำเข้ามาปะปน (พวงทิพย์ เกียรติสกุล, 2534 : บทคัดย่อ) ชาวจีนที่มากขึ้นนี้บางครั้งทะเลาะวิวาทกันเอง เหตุการณ์ครั้งรุนแรงที่สุดมีชาวจีนคายนับร้อย สร้างปัญหาแก่ทางการ จนต้องส่งเจ้าหน้าที่ไปปราบปราม ปัจจุบันมีการตั้งศาลเพื่อรำลึกถึงโศกนาฏกรรมดังกล่าวด้วย

ปัจจุบันอนุชนชาวจีนปรากฏอยู่หนาแน่นในเกาะภูเก็ต โดยเฉพาะย่านชุมชนธุรกิจการค้า ซึ่งอาจสังเกตได้จากศาลเจ้าจีนซึ่งมีอยู่หลายแห่ง และประเพณีจีนสำคัญที่มักจัดฉลองอย่างใหญ่โตรวมทั้งอาคารบ้านเรือนซึ่งมีร่องรอยของศิลปะจีนเหลืออยู่ อนุชนจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนเหล่านี้จึงถือเป็นกำลังสำคัญในการสืบสาน เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้ เนื่องจากมีวัฒนธรรมบางอย่างแตกต่างจากจีนภาคอื่นๆ มีบรรพบุรุษที่อพยพมาจากมลายู และเป็นชาวจีนที่ถูกผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมต่างๆ ที่เข้ามา มีอิทธิพลบนคาบสมุทรมลายูมาก่อน บรรพบุรุษจีนบางคนแต่งงานกับหญิงมลายู เมื่อแตกลูกแตกหลานออกมามากมายก็สร้างวัฒนธรรมขึ้นใหม่ที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของบรรพบุรุษหรือบิดามารดา เมื่อย้ายถิ่นฐาน ไปอยู่ที่ใดก็นำเอาวัฒนธรรมใหม่นี้ไปเผยแพร่

ฝ่ายหอสมุด
คุณหญิงหลง อรรถกระวีสุนทร

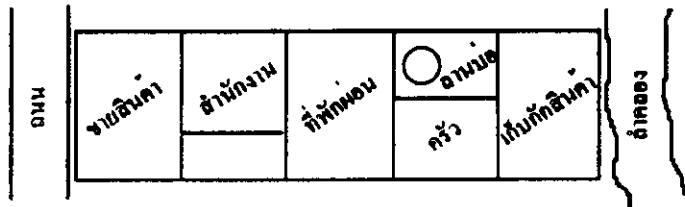
ด้วย เพื่อให้แตกต่างจากจีนดั้งเดิมบนแผ่นดินใหญ่ จึงมักเรียกวัฒนธรรมแบบนี้ว่า “จีนช่องแคบ (Straits Chinese)” ดังนั้นวัฒนธรรมจีนในภูเก็ตจึงสัมพันธ์กับจีนช่องแคบ หรือที่มักเรียกว่า “จีน บ้าบ๋า (Baba)” ซึ่งหมายถึงจีนชายหรือหญิงลูกผสมที่มีบิดาเป็นชาวจีน และมารดาเป็นชาวภูเก็ตท้องถิ่น อย่างไรก็ตามปิ่นังและสิงคโปร์จะมีความแตกต่างไปจากนี้ กล่าวคือ บ้าบ๋ามีหมายถึงชายลูกผสม ใช้คู่กับหญิงที่เรียกว่า “ยอนหย่า (Nyonya)” (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544 : 176) คำเหล่านี้มีที่มาต่างกัน และมีรากเสียงจากต่างชาติ คำว่า บ้าบ๋ามาจากคำว่า “ไซบาบา” ในภาษาอินเดียนซึ่งหมายถึง ฤๅษี ต่อมาใช้แทนชายหรือสามีที่ผู้หญิงให้เกียรติ ส่วนยอนหย่า มาจาก ภาษาโปรตุเกส จากคำว่า “ย่าหย่า ปรานากัน (Yaya Peranakan)” ซึ่งหมายถึงคนจีนกับคนพื้นเมือง โดยสรุปแล้วจีนบ้าบ๋าจึงหมายถึง ชาวจีนที่ถูกผสมผสานกับวัฒนธรรมบนคาบสมุทรมาลายู ซึ่งอาจกลืนกลายมาจากชาติต่างๆ ด้วยแล้ว ดังเห็นตัวอย่างจาก การแต่งกายของสตรีชั้นสูงภูเก็ตในอดีต ซึ่งทำเกล้าผมแบบจีน ปักปิ่นผมแบบพม่า ใส่เสื้อคลุมแบบอาหรับหรืออินเดีย สวมผ้าลายบาติกแบบอินโดนีเซีย และรองเท้าแบบไทย (ประชา คัมภวณิช, 2547 : สัมภาษณ์)

ความสัมพันธ์ระหว่างภูเก็ตกับชาติตะวันตกและจีนดังกล่าวข้างต้น ได้ส่งผลต่อศิลปวัฒนธรรมเมืองภูเก็ต ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยทางตรงสังเกตได้จากอาคารสิ่งก่อสร้าง ซึ่งปรากฏทั้งแบบจีน แบบตะวันตก แบบผสมผสานจีนกับตะวันตก และแบบผสมผสานระหว่างจีน ตะวันตก และท้องถิ่นบนคาบสมุทรมาลายูเอง อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ชาวตะวันตกและจีนจะมีบทบาทต่อการวางรากฐานความเจริญของเกาะภูเก็ต แต่ก็ไม่ปรากฏรากเหง้าของอาคารชิโน-ปอร์ตูกีสบนเกาะภูเก็ต อันเกิดจากการบูรณาการของสองวัฒนธรรม แต่กลับรับผลของการบูรณาการมาจากปิ่นัง โดยมีธุรกิจเหมืองแร่เป็นเครื่องเบิกทาง นอกจากนี้ยังสังเกตพบว่า การบูรณาการความเป็นตะวันตกและจีนปรากฏผลเป็นงานก่อสร้างมากกว่าอื่นใดที่เรียกว่า อาคารชิโน-ปอร์ตูกีส ดังปรากฏมี 2 ลักษณะใหญ่ๆ ลักษณะแรกเป็นการผสมผสานทางรูปทรง หรือด้วยลักษณะกายภาพ ดังเช่น การผสมอาคารแบบตะวันตกกับแบบจีน ลักษณะที่สองเป็นการผสมอาคารตะวันตกเข้ากับการดำเนินวิถีชีวิตแบบจีน ลักษณะนี้อาคารลอกเลียนแบบตะวันตกทั้งหมด แต่ผู้อยู่อาศัยกลับเป็นชาวจีนแบบเดียวกับชีวิตจีนในร่างฝรั่ง

2.3 อิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมจีนในภูเก็ต

จากการที่ประชากรภูเก็ตส่วนใหญ่เป็นอนุชนชาวจีน ที่บรรพบุรุษอพยพจากมาลายูบ้าง จากจีนแผ่นดินใหญ่บ้าง ทำให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะการหลั่งไหลเข้ามาได้นำเอาศิลปวัฒนธรรมของคนเข้ามาด้วย การเข้ามาจำนวนมากก่อให้เกิดพลังเข้มแข็ง แสดงออกอย่างมั่นคง ส่งผลต่อโครงสร้างและพลวัตรทางวัฒนธรรมในภูเก็ต

จากการที่มีชาวจีนหลายมณฑลอพยพเข้ามา จึงทำให้ภูเก็ตมีชาวจีนหลายภาษา ทั้งภาษา กวางตุ้ง ภาษาไหหลำ ภาษาฮกเกี้ยน โดยเฉพาะชาวจีนฮกเกี้ยน หรือผู้เจี้ยน ซึ่งเชื่อว่ามียุทธศาสตร์ การสร้างตึกแถวแบบกึ่งร้านค้ากึ่งอาศัย (Shophouse) ในภูเก็ต เนื่องจากอพยพมาอยู่ภูเก็ตมากที่สุด และชอบทำการค้า วัฒนธรรมการสร้างบ้านพักอาศัยยังคงยึดติดกับแบบดั้งเดิมในแผ่นดินเกิด กล่าว คือ นิยมแบ่งห้องเป็นแนวยาว ด้านหน้าติดถนนด้านหลังติดคลอง ภายในแบ่งเป็น 5 ตอน ตอนหน้า สุดเป็นที่ขายของ ตอนที่สองเป็นสำนักงาน ตอนที่สามเป็นที่พักผ่อน ตอนที่สี่เป็นครัว ตอนที่ห้า เป็นที่เก็บกักสินค้า บริเวณครัวจะลดระดับพื้นเป็นลานบ่อ และเปิดหลังคารับแดดและฝน (ประชา ตัฒนาวิช. 2547 : สัมภาษณ์)

รูปแสดงผังการแบ่งห้องของชาวจีนฮกเกี้ยน

ศิลปวัฒนธรรมจีนในภูเก็ตมีลักษณะคล้ายคลึงกับจีนในปิ่นมามาก เพราะปิ่นมในอดีตรมีความเจริญทันสมัย เป็นศูนย์กลางการค้าแร่ดีบุก เป็นที่จูงใจให้ชาวภูเก็ตเดินทางสู่ปิ่นม ทั้งยังมีญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ จึงมักไปมาหาสู่อยู่เสมอ อีกประการหนึ่งเป็นเพราะการเดินทางสะดวกกว่ากรุงเทพฯ หรือเมืองอื่นๆ มีเรือโดยสารจากภูเก็ตไปปิ่นมสัปดาห์ละ 1 เที่ยว ใช้เวลาเพียง 24 ชั่วโมง จึงไม่น่าแปลกที่ภูเก็ตขณะนั้นจะเจริญและมีเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ มีดีกรีมบ้านช่องทันสมัยคล้ายปิ่นม อาหารการกิน การแต่งกาย วิถีชีวิตก็คล้ายคลึงราวกับถอดแบบมาจากปิ่นม ปัจจุบันแม้หลายอย่างกำลังปรับเปลี่ยนตามกระแสโลก ภูเก็ตเปลี่ยนโฉมเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีชาวตะวันตกเข้ามา มาก แต่ร่องรอยศิลปวัฒนธรรมจีนที่สัมพันธ์กับปิ่นม ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ ดังเช่น คติความเชื่อ ประเพณีกินเจ การสร้างวัด ศาลเจ้า หรือตึกแถวแบบซิโน-ปอร์ตูกีส หรือการใช้สัญลักษณ์มงคล ตกแต่งอาคาร เป็นต้น

2.3.1 ความเชื่อและพิธีกรรม

ชาวจีนไม่ว่าอพยพไปที่ใด สิ่งที่ยึดมั่นสำคัญของชาวจีนอย่างหนึ่งคือ ความเชื่อ ซึ่งถูกปลูกฝังมาแต่บรรพบุรุษอันยาวนาน ชาวจีนเมื่ออพยพสู่มณฑลตอนกลางใต้ของไทย ก็ได้นำเอาความเชื่อสิ่งต่างๆ ที่เคยนับถืออยู่เดิมมาด้วย ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อแบบเต๋า ขงจื้อ หรือพุทธศาสนา ฝ่ายมหายาน ปรากฏเป็นวิถีและจารีตประเพณีในหมู่นุชนชาวจีนภูเก็ต ความเชื่อดังกล่าวมีดังนี้

2.3.1.1 ความเชื่อแบบเต๋า

ผู้ให้กำเนิดแนวคิดแบบเต๋าคือ เล่าจื๊อ (Lao Tzu) ซึ่งเป็นนักปราชญ์สมัยราชวงศ์โจว คำสอนของเล่าจื๊อปรากฏอยู่ในคัมภีร์เต๋า เต จิง (Tao Te Ching) โดยมีสาระสำคัญที่กฎแห่งธรรมชาติ กล่าวคือ เล่าจื๊อได้สอนให้มนุษย์อยู่อย่างธรรมชาติหรือปลดปล่อยไปตามวิถีแห่งจักรวาล เพราะเชื่อว่าการฝ่าฝืนกฎธรรมชาติจะมีแต่ความสับสนวุ่นวาย ความทุกข์ (Needham, 1978 : 85-87) กฎธรรมชาตินี้อยู่ภายใต้อำนาจอย่างหนึ่งซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่งทั้งหลาย ที่เรียกว่า “เต๋า” นอกจากจะให้กำเนิดธรรมชาติ เอกภาพของจักรวาลแล้ว เต๋ายังให้กำเนิดคุณความดี ความรู้และคุณธรรมทั้งหลาย แนวคิดนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับแนวคิดแบบหยินหยางมาก แต่อันที่จริงทฤษฎี หยินหยางเกิดขึ้นภายหลังคือ ช่วงสมัยราชวงศ์ซันตอนต้น เป็นการอธิบายถึงการเกิดขึ้นและสิ้นสุดของสรรพสิ่งซึ่งเกิดจากหลักการของหยินหยาง โดยมีธาตุ 5 ชนิด เป็นองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ น้ำ ไม้ ไฟ ดิน และโลหะ (ทอง) กล่าวคือ น้ำก่อให้เกิดไม้ ไม้ก่อให้เกิดไฟ ไฟก่อให้เกิดดิน ดินก่อให้เกิดโลหะ โลหะก่อให้เกิดน้ำ ขึ้นอยู่กับว่าธาตุใดมีอิทธิพลเหนือกว่ากัน

คำสอนของเล่าจื๊อมีอิทธิพลอย่างมาก โดยเฉพาะผู้ที่รักสงบหรือผู้ต้องการปลีกตัวออกจากความวุ่นวายของสังคม ผู้ศรัทธาเหล่านี้จะหันไปใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายบนป่าเขาถ้ำไฟ โดยเห็นว่าธรรมชาติที่สงบ ทำให้พวกเขาไม่ต้องฝืนกฎ การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ นานๆ ก่อให้เกิดความสุขชั่ววันจันทร์ ผลพวงเช่นนี้ทำให้รู้จักคิดค้นสิ่งต่างๆ จากธรรมชาติ เช่น ยาสมุนไพรรักษาโรค การฝังเข็ม การจุดประทัด การเล่นแร่แปรธาตุ การเขียนภาพความสวยงามของธรรมชาติ เป็นต้น แต่เนื่องจากเล่าจื๊อไม่ได้อธิบายหลักปฏิบัติอย่างชัดเจน ในภายหลังจึงมีผู้เสริมแต่ง และตีความคัมภีร์แปลกออกไป มีการนำลัทธิบูชาเทพเจ้าหรือสิ่งลึกลับแบบเดิมๆ เข้ามาผสม มีการนำแนวคิดแบบหยินหยางมาผนวกเข้าด้วยกัน คำสอนของเต๋าระยะหลังจึงมักปรากฏอิทธิทธิปาฏิหาริย์ มีการแห่เจ้าเข้าทรง สร้างรูปเคารพเขียนต่างๆ ไว้บูชา มีการปฏิบัติคตินิยมปราณ ผีกกำลังภายในให้เด็ก เพื่อให้ชีวิตยืนยาว การคูดวงจ้ยสถานที่เพื่อความ เป็นสิริมงคล (ภัทรพร สิริกาญจน, บรรณาธิการ, 2536 : 115) ปัจจุบันยังมีชาวจีนซึ่งนับถือลัทธิเต๋ากันจำนวนมาก ดังเห็นได้จากศาลเจ้าจีนมากมาย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าการทำพิธีกรรมเรียกเจ้าเข้าทรงจะพบอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นส่วนใหญ่ ขณะที่ประเทศจีนมีน้อยมาก (ลิป, ม.ป.ป. : 59) ดังเช่น ในปิ่นัง หรือภูเก็ต ซึ่งมีชาวจีนอาศัยอยู่มาก อย่างไรก็ตามศาลเจ้าเหล่านี้มักเป็นศาลเจ้าแบบผสมผสาน เช่นเดียวกับลัทธิเต๋าคือ ปัจจุบันมักมีแนวคิดแบบขงจื๊อและพุทธศาสนาฝ่ายมหายานปนอยู่ด้วย ดังเช่น ศาลเจ้าแต่งกิ่งต้องหรือศาลเจ้าแสงธรรมในภูเก็ต ซึ่งสร้างถวายแด่บรรพบุรุษ จากตำนานกล่าวว่า มีหญิงเชื้อสายตระกูลเงินหรือตัน สายหล่วนแจ้งบริจาที่คืนแก่ชาวจีนในมณฑลฝูเจี้ยน (ฮกเกี้ยน) ผู้สืบเชื้อสายนี้จึงได้สร้างศาลเจ้าขึ้น เพื่อระลึกถึงพระคุณ และให้บรรดาผู้สืบสกุลใช้เป็นสถานที่เคารพบูชาเทพเจ้าตามที่

คนนับถือ หรือใช้พบปะสังสรรค์ระหว่างญาติมิตรในตระกูลเดียวกัน (พงศสวัสดี สระวาสี, 2539 : 88) การระลึกบูชาบรรพบุรุษ การรวมญาติแสดงถึงอิทธิพลลัทธิขงจื้อ การบูชาเทพเจ้าแสดงถึงอิทธิพลของลัทธิเต๋า ภายในศาลประกอบด้วยเทพเจ้าหลายองค์ เช่น อ่องจุนด้านซ้าย ซึ่งเป็นเทพประธาน ด้านแสงอ่อง กวนอู กวนอิม สำหรับกวนอิมยังแสดงถึงอิทธิพลของฝ่ายมหายานด้วย

2.3.1.2 ความเชื่อแบบขงจื้อ

ขงจื้อเป็นนักปราชญ์จีนอีกคนหนึ่ง มีชีวิตอยู่ในช่วงสมัยราชวงศ์โจวเช่นกัน แต่กล่าวกันว่า เป็นนักปราชญ์ที่มีอิทธิพลต่ออารยธรรมจีน และความรู้สึคนึกคิดในวิถีชีวิตปัจจุบันอย่างมาก อีกทั้งมีประวัติค่อนข้างชัดเจนกว่าเล่าจื้อ ทั้งนี้เพราะคำสั่งสอนของขงจื้อมีระบบระเบียบ มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ลูกศิษย์ชั้นหลังต่างก็พยายามรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ ครอบคลุมถึงเรื่องต่างๆ หลายสาขา จึงทำให้แนวคิดของขงจื้อน่าเชื่อถือ

คำสั่งสอนของขงจื้อครอบคลุมทั้งเรื่องกฎหมาย การเมือง การปกครอง การศึกษา ครอบครัว ความดี การปรับปรุงตัวเอง ความกตัญญูและขนบธรรมเนียมประเพณี แต่โดยหลักใหญ่แล้วมีจุดมุ่งหมายให้เป็นคนดี และดำรงอยู่ในสังคมอย่างสงบสุข ขงจื้อเน้นมากในเรื่องคุณธรรมหรือเหียน (Jen) โดยเชื่อว่าคุณธรรมจะทำให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คุณธรรมนี้ได้แก่ การที่ทุกๆ ฝ่ายให้ความเคารพและรู้หน้าที่ซึ่งกันและกัน ดังเช่น พ่อแม่กับบุตร พี่กับน้อง สามีกับภรรยา เพื่อนกับเพื่อน ผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ทั้งนี้จะให้ความสำคัญกับโครงสร้างของครอบครัวหรือเจีย (Jia) เป็นหลัก เพราะหากหลายๆ ครอบครัวสร้างความสัมพันธ์และมีแนวคิดร่วมกันก็จะกลายเป็นครอบครัวใหญ่ และเมื่อครอบครัวดีแล้ว สังคมและบ้านเมืองก็จะดีหรือพัฒนาตามไปด้วย (Xinzhong, 2000 : 27-28) ขงจื้อจึงสอนให้บิดามารดาเลี้ยงดูบุตรอย่างอบอุ่น ให้ความรัก ให้ความสำคัญที่ดี ส่วนบุตรก็ต้องเคารพเชื่อฟังบิดามารดา รักษาวงศ์ตระกูล โดยแสดงออกถึงความรักความกตัญญูต่อท่าน และเมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็ให้เช่นไหว้ดวงวิญญาณของท่าน หรืออุทิศส่วนกุศลตามควรแก่กำลัง เมื่อชาวจีนอพยพมาสู่คาบสมุทรตงก็ได้นำคำสั่งสอนของขงจื้อเข้ามาด้วย จึงทำให้ชาวจีนในภูเก็ตเป็นผู้มีลักษณะนิสัย 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ทำงานหนักและอดออม เพื่อปรับปรุงฐานะตนเองให้มีชีวิตมั่นคงยิ่งขึ้น ดังจะเห็นว่าชาวจีนในระยะเริ่มต้นการทำเหมืองจำนวนมากมีฐานะยากจน เป็นเพียงกรรมกรผู้ใช้แรงงาน มีบางคนเท่านั้นที่ร่ำรวยมาจากที่อื่น หรือพัฒนาตนเองจนอยู่ในฐานะนายเหมืองหรือนายห้าง แต่เหตุการณ์เช่นนี้ช่วยให้ชาวจีนที่ด้อยฐานะต้องการดำเนินแบบอย่างยิ่งขึ้น ยิ่งเมื่อรู้สึกถึงความเป็นชนกลุ่มน้อย ที่อาจถูกกดขี่เหยียดหยาม ก็ยิ่งผลักดันให้เกิดความมานะบากบั่น การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร การรู้จักประหยัดอดออม สะสมเงินทีละเล็กทีละน้อย เพื่อนำมาลงทุนขยายกิจการหรือ

สร้างฐานะจนมีกิจการของตนเอง เป็นเจ้าของร้านค้า สามารถสร้างตึกแถวหรือบ้านเรือน ที่ตกแต่งประดับประดาอย่างหรูหรา ดังเช่น ตึกแถวชิโน-ปอร์ตูกีส หรือคฤหาสน์ของนายเหมืองภูเก็ต อันแสดงถึงพลังของชาวจีนอพยพในอดีต ผู้ก่อร่างสร้างตระกูลให้กับอนุชนจีนรุ่นหลัง โดยทิ้งมรดกของความเพียรและศิลปวัฒนธรรมนี้ไว้ ไม่ว่าจะเป็นครหาสน์ของตระกูลคัมทาวมิช ตระกูลต่อเจริญ ตระกูลคัมทชัย ซึ่งล้วนเป็นผลสะท้อนจากน้ำพักน้ำแรง การสู้ชีวิต จนมีฐานะร่ำรวยเหนือคนพื้นเมือง

2. เสริมสร้างความมั่งคั่งให้ยาวนาน โดยส่งเสริมบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาสูงๆ เพื่อสืบทอดกิจการต่อไป มีการตั้งโรงเรียนสอนภาษาและวัฒนธรรมจีนในภูเก็ต ชาวจีนไม่น้อยที่ต่างมุ่งหวังให้บุตรหลานได้รับการศึกษาสูงๆ เพื่อพยุฐานะวงศ์ตระกูล เพราะการศึกษายังจะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว ช่วยปรับปรุงฐานะให้สุขสบายยิ่งขึ้น ช่วยให้การประกอบอาชีพบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเศรษฐีภูเก็ตที่นิยมส่งบุตรหลานเล่าเรียนต่างแดน ในระยะแรกๆ นิยมส่งไปปิ้ง เพราะการศึกษามีความทันสมัยแบบอังกฤษและอยู่ใกล้กว่ากรุงเทพ บางคนก็ส่งไปยังอังกฤษ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า บุตรหลานของบางตระกูล เมื่อกลับมาแล้วช่วยพยุฐานะความมั่งคั่งได้เพียงไม่กี่ชั่วโคตร มีหลายตระกูลที่ตกอับล่มจมภายหลัง หากไม่ใช่เพราะการศึกษาไม่ดี แต่มีปัจจัยอื่นๆ อาจเป็นเพราะทายาทรุ่นหลังมีความสุขสบายเกินควร ได้รับมรดกตกทอดโดยไม่ดิ้นรน ขวนขวาย ประกอบกับเศรษฐกิจผันแปร ไม่ทันต่อเปลี่ยนแปลง ดังเช่น ตระกูลของหลวงขจรจินสกล (ตันเถียนกี) ซึ่งมีบุตรถึง 4 คน ทุกคนล้วนได้รับการศึกษาไฮสกูลที่ปิ้ง บุตรชาย 2 คนทำงานที่ปิ้ง แต่เมื่อกลับมาภูเก็ต ไม่มีบ้านอันสืบมรดกเหลืออยู่เลย เพราะถูกขายทอดตลาด และถูกยึดเพื่อชำระหนี้ (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ, 2544 : 219-221)

3. มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อกันอย่างมากในครอบครัว ชาวจีนจะให้ความสำคัญกับพวกพ้องญาติพี่น้องภายในสายตระกูลอย่างยิ่ง โดยเฉพาะบรรพบุรุษผู้เป็นต้นตระกูล ชาวจีนเชื่อว่า ทั้งครอบครัว วงศ์ตระกูล และบรรพบุรุษ ล้วนมีบทบาทในการกำหนดชะตาชีวิต ดังนั้นจึงต้องทำพิธีเซ่นไหว้บูชาบรรพบุรุษ และหาโอกาสพบปะกันระหว่างญาติพี่น้อง เพื่อตอกย้ำความสัมพันธ์ในวงศ์ตระกูล สร้างความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว การรวมตัวของสมาชิกในเครือญาติ เพื่อร่วมพิธีบูชาบรรพบุรุษ จึงสะท้อนทั้งในแง่ความซื่อสัตย์และความสามัคคี ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของสกุลแซ่ ชาวจีนจะพยายามรักษาวงศ์ตระกูลโดยใช้สกุลแซ่ โดยฝ่ายชายจะเป็นผู้สืบทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป ขณะเดียวกันทรัพย์สินมรดกก็จะแบ่งไปตามทายาทฝ่ายชายด้วย เพื่อให้ครอบครัวกระจายออกเป็นสายต่างๆ หลายสาย

นอกจากนี้ชาวจีนจะพยายามให้บุตรหลานหรือสมาชิกรุ่นหลังๆ ได้อยู่ร่วมกันในครัวเรือนมากที่สุด ดังจะเห็นว่า บ้านชาวจีนนับตั้งแต่โบราณนิยมสร้างรั้วปิดล้อม เพื่อแสดงถึงอาณา

บริเวณของตระกูลตนเอง ชาวจีนที่มีกำลังทรัพย์ก็มักจะสร้างบ้านหรือคฤหาสน์ขนาดใหญ่ รองรับบุตรหลานที่เกิดใหม่ ดังเช่น คฤหาสน์ของนายเหมืองชาวจีนในภูเก็ต ที่มักสร้างอย่างหรูหรา โอ่โง่ง มีรั้วกำแพงล้อมรอบ ซึ่งไม่เพียงแต่บ่งบอกฐานะเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงเกียรติยศ ศักดิ์ศรีแห่งวงศ์ตระกูลของตนอีกด้วย

2.3.1.3 ความเชื่อแบบพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

ชาวจีนได้รับอิทธิพลพุทธศาสนา ฝ่ายมหายานจากอินเดีย ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นหรือราว 217 ปีก่อนคริสต์ศตวรรษ แต่มหายานในจีนต่างจากแหล่งกำเนิดเดิมที่มักผสมผสานเข้ากับความเชื่อแบบเดิมๆ ไม่ว่าจะเต๋าหรือขงจื้อ เมื่ออพยพมายังคาบสมุทรตลายู ก็ได้นำความเชื่อนี้เข้ามาด้วย อิทธิพลมหายานปรากฏอยู่ในภูเก็ตมากมาย ดังนั้นเช่น การเคารพบูชาเจ้าแม่กวนอิม หรือพระโพธิสัตว์ การบูชาพระพุทธเจ้าหรือสวดใจ้ว การทำพิธีขงเต็ก การบำเพ็ญกุศลเนื่องในวันตาย หรืออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ การทำางเด็กมักจะเผากระดาษเงินกระดาษทอง เผาสิ่งของเครื่องใช้ที่จำลองด้วยกระดาษ เพื่อส่งไปให้ดวงวิญญาณบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว แสดงถึงความกตัญญูซึ่งมีอิทธิพลแบบขงจื้อร่วมอยู่ด้วย นอกจากนี้ยังมีประเพณีถือศีลกินเจ ประเพณีนี้แสดงถึงการผสมผสานทั้งแบบพุทธศาสนาและเต๋า ดังเห็นได้จากบรรดาเซียนลัทธิเต๋าก็ได้รับการยกย่องเป็นพระโพธิสัตว์ หรือแม้แต่เทพเจ้าในลัทธิเต๋าก็มักได้รับยกย่องให้เป็นเทพเจ้าผู้ปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาด้วย เทพเจ้าเหล่านี้จะถูกอัญเชิญมาเข้าทรงในพิธี เพื่อแสดงอภินิหารต่างๆ นานา ขณะที่การถือศีลกินเจเป็นประเพณีในพุทธศาสนา เพื่อหลีกเลี่ยงการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต อาหารจึงมักเป็นพืชผักไม่มีเนื้อสัตว์ปะปน (ภัทรพรสิริกาญจน, บรรณาธิการ, 2536 : 120-121) ประเพณีกินเจที่ภูเก็ตถือได้ว่า เป็นแห่งแรกที่จัดประเพณีนี้ขึ้นในภาคใต้ ได้รับการสืบทอดมาช้านาน นับตั้งแต่ชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามาทำงานเหมืองแร่ ในครั้งนั้นมีเรื่องเล่าว่าที่บ้านกะทู้ ได้เกิดโรคระบาดอย่างหนัก คณะจิวจากเมืองจีนซึ่งเปิดการแสดงอยู่นานจึงจัดให้มีพิธีกินผัก และสร้างศาลเจ้าที่เรียกว่า “ฮี้ม” เพื่อสะเดาะห์เคราะห์ ปรากฏว่าหลังจากนั้นโรคร้ายได้หายไป ชาวกระทุ้งจึงเลื่อมใสและปฏิบัติสืบมา ต่อมาเมื่อมีแนวคิดที่จะให้พิธีกินผักสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงได้ส่งคนไปศึกษาขัณฑ์ตอนอย่างละเอียดที่มณฑลกวางสี ประเทศจีน เพื่อนำมาปรับให้ถูกต้อง (ศิริศักดิ์ คุ้มรักษา, 2543 : 188-189)

จากความเชื่อ 3 ประการดังกล่าว พอสรุปได้ว่า ไม่ว่าจะมีความเชื่อใดๆ เต๋า ขงจื้อหรือมหายานไม่อาจแยกออกจากความรู้สึกนึกคิดของชาวจีน ทั้งไม่สามารถแยกได้ว่าผู้นั้นเป็นผู้นับลัทธิเต๋า หรือมหายาน เพราะจะนับถือไปพร้อมๆ กัน ดังมิให้เห็นตัวอย่างอยู่หลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นประกอบพิธีกรรม การไหว้ศาล ลักษณะนี้ปรากฏอยู่ตามแหล่งชุมชนจีนทั่วไป แต่ก็อาจแตกต่างกันอยู่บ้างตรงที่ชาวจีนเมื่ออาศัยอยู่ที่ใดๆ มักนำคติท้องถิ่นเข้ามาปะปน ดังเช่น ชาวจีนในภูเก็ตผสมแนว

คิดแบบหินยานของไทยไว้ด้วย โดยนำพระพุทธรูปไปไว้ในศาลเจ้า หรือในพิธีแต่งงานที่ผสมทั้งแบบประเพณีจีนและไทย

2.3.2 สถาปัตยกรรมและการตกแต่ง

การอพยพหลังไหลเข้ามาของชาวจีนในภูเก็ต ไม่เพียงปรากฏในเรื่องศาสนาและความเชื่อเท่านั้น ยังรวมถึงศิลปะการก่อสร้างต่างๆ สถาปัตยกรรมและการตกแต่งจึงมีอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมจีนอยู่มากตามกำลังและสถานภาพของผู้อยู่อาศัย ดังจะจำแนกประเภทของสถาปัตยกรรมจีนและอาคารที่มีส่วนผสมของศิลปะจีนได้ดังนี้

2.3.2.1. ประเภทศาสนสถาน

ประเภทศาสนสถาน ได้แก่ ศาลเจ้าจีนที่ใช้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ มักมีลักษณะพิเศษกว่าอาคารอื่นๆ โดยทั่วไป แต่อาจสรุปลักษณะของอาคารศาลเจ้าจีนในภูเก็ตได้ดังนี้ (พงศ-สวัสดิ์ สรวาสี, 2539 : 90-91)

1. ขนาดของอาคาร ศาลเจ้าจีนมีขนาดแตกต่างกัน ส่วนใหญ่เป็นอาคารชั้นเดียวแต่มีบางแห่งที่สร้างใหม่ โดยทำห้องใต้ดิน เพื่อใช้เป็นสถานที่พักของผู้มาใช้ เป็นห้องเอนกประสงค์ หรือเก็บเครื่องใช้ต่างๆ ลักษณะนี้มักยกพื้นขึ้นสูง

2 รูปแบบของสถาปัตยกรรม ส่วนใหญ่มีหลังคาแอ่นโค้ง บนหลังคาประดับลวดลายปูนปั้นเป็นรูปหงส์หรือมังกร ใช้กระเบื้องหลังคาแบบกบกล้วย สีที่ใช้ตกแต่งส่วนใหญ่เป็นสีแดง นอกนั้นมีสีเหลือง สีเขียวบ้าง ตามลวดลายต่างๆ กระเบื้องปูพื้นจะเป็นหินขัด หรือกระเบื้องดินเผาที่มีลวดลายสวยงาม ยกเว้นศาลเจ้าที่บูรณะใหม่จะมีการนำหินอ่อนหรือหินแกรนิตปูพื้น บุเสาหรือผนัง ประตูทางเข้าด้านหน้าจะคิปป้ายชื่อศาลเจ้าเป็นภาษาจีน

3 รูปแบบภายในอาคารส่วนใหญ่ ประกอบด้วยโต๊ะบูชา เครื่องบูชา รูปเคารพอันศักดิ์สิทธิ์ รูปเคารพมักมีมากกว่า 1 องค์ บางแห่งอาจมีเซียมซี หรืออุปกรณ์สิ่งทายเป็นต้นๆ บางแห่งมีภาพวาดบนฝาผนังแสดงถึงประวัติศาสตร์ของจีน ดังเช่น ภาพวาดที่ศาลเจ้าเต่งก้องต้อง ซึ่งแสดงนิยายจีนเรื่องซิวยี่ก้วย เป็นภาพลายเส้นสวยงามมาก การไหว้จะต้องไหว้ให้ครบตามจำนวนรูปเคารพที่วางไว้ ซึ่งขึ้นกับขนาดความสำคัญของศาลเจ้าจีนแต่ละแห่ง

4 สภาพภายนอกอาคาร ศาลเจ้าจีนส่วนใหญ่มีพื้นที่ไม่กว้างนัก ภายนอกมีลานโล่ง มีการก่อเจดีย์ จุดประทัดเพื่อป้องกันเสียงดัง หรือการแตกกระจายของลูกประทัด มีที่สำหรับเผากระดาษเงินกระดาษทอง รวมทั้งที่จ่อครด มีโรงครัว อาคารเก็บข้าวของ ห้องโถง ห้องเอนกประสงค์

รวมทั้งที่พักแรกของผู้มาเยือนบริเวณรอบๆ แต่ลักษณะนี้มักเป็นศาลเจ้าจีนขนาดใหญ่ เช่น ศาลเจ้าปู่จ้อ ศาลเจ้ากระทุ้ และศาลเจ้าบางเหนียว

ศาลเจ้าจีนในภูเก็ตเช่นเดียวกับศาลเจ้าอื่นๆ ในคาบสมุทรมาตุภูมิมักได้รับอิทธิพลจากรูปแบบศาลเจ้าจีนทางภาคใต้ของจีน กล่าวคือ มีสันหลังคาโค้ง มุมสันจั่ววางเอียงและโค้งขึ้นไป ส่วนชายคาจะแอ่นโค้งอย่างไร ขึ้นกับรสนิยมของผู้ออกแบบ บางครั้งยกปลายมุมสูงจนอ่อนอย่างอ่อนช้อย ขณะที่ทางเหนือของจีน สันหลังคาส่วนใหญ่จะวางเหยียดตรง มุมสันจั่วตั้งเอียงเล็กน้อย ส่วนทางตอนกลาง สันหลังคาเหยียดตรงเช่นกัน แต่มุมสันจั่วเอียงมากขึ้น (Lib, 1995 : 27)

2.3.2.2 ประเภทบ้านพักอาศัย

อาคารประเภทบ้านพักอาศัยของชาวจีนมีหลายรูปแบบ แต่อาจแบ่งออกตามรูปทรงและการใช้สอยได้ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ อาคารตึกแถวและอาคารเดี่ยว

แบบตึกแถวหรือห้องแถว

เนื่องจากชาวจีนส่วนใหญ่อาศัยในเขตชุมชนเมือง ซึ่งถูกจำกัดเนื้อที่ ประกอบกับยึดอาชีพค้าขาย ลักษณะอาคารจึงถูกออกแบบให้เป็นทั้งที่อยู่อาศัยและร้านค้า ที่เรียกว่า “Shophouse or Semi-residence” หรือ “เตี้ยมดู่” ในภาษาสกเกี้ยน หรือหากไม่ค้าขายก็เป็นที่อยู่อาศัยอย่างเดียวที่เรียกว่า “Townhouse” แม้ภายนอกจะปรากฏรูปแบบตะวันตกบ้าง จีนบ้าง แต่การวางผัง การจัดพื้นที่ใช้สอย การตกแต่ง เครื่องใช้ไม้สอย ยังปรากฏอิทธิพลคตินิยมแบบจีน แบบแผนดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

1 การจัดวางส่วนประกอบด้านหน้าอาคารในลักษณะสมมูล หรือจัดตามแกน โดยให้ประตูอยู่กึ่งกลาง หน้าต่างขนาดข้างประตู ข้างละบาน ลักษณะเช่นนี้ปรากฏอยู่มากตามบ้านเรือนแถบตอนใต้ของจีน อย่างไรก็ตามการวางแกนสมมูลนี้ไม่เพียงปรากฏตามบ้านพักอาศัย ยังปรากฏตามศาสนสถานหรือพระราชวัง แสดงถึงคตินิยมของชาวจีนที่ยึดลักษณะความสมมูลมาโดยตลอด แนวคิดนี้เชื่อว่า ชาวจีนได้รับแรงดลใจจากหลักธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นในสังคมจีนมาตั้งแต่เริ่มแรกแล้ว ดังจะเห็นว่า วัตถุประสงค์หลายอย่างมักมีลักษณะสมมูล เช่น ด้านหน้าของหัวสัตว์ ต้นไม้ และดอกไม้ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เหมือนมีแกนอยู่ระหว่างกลาง ที่แบ่งสัดส่วนออกได้สองข้างเท่ากัน เมื่อมีการวางผังและออกแบบด้านหน้าอาคารจึงยึดตามแกนสมมูลนี้ด้วย ซึ่งต่อมาเป็นลักษณะสำคัญของประเพณีจีน (Mo, 1999 : 11-36)

2 การเปิดช่องหลังคาเพื่อให้แสงส่องผ่าน ที่เรียกว่า “Sky Light” การเปิดช่องแสงนับว่าเป็นความฉลาดของชาวจีนอพยพในการปรับลักษณะบ้านที่คับแคบไม่มีอาณาบริเวณหรือลานโล่งจากสภาพตึกแถวเช่นนี้จึงมักแบ่งส่วนให้บริเวณตอนกลางเปิดโล่ง บางแห่งอาจมุงหลังคาโปร่งใสให้แสงพลอดผ่าน แต่บางแห่งเปิดโล่งเพื่อให้อากาศถ่ายเท ให้ฝนและแดดส่องถึงพื้นโดยตรง

บริเวณนี้มีถลกระดืบต่ำกว่าพื้นบ้าน มีการขุดบ่อน้ำเพื่อใช้สอยภายใน ซึ่งชาวจีนจะเรียกบริเวณขานบ่อในบ้านนี้ว่า “ฉิมแจ้” การเปิดหลังคาให้ลมฝนถึงพื้นบริเวณนี้โดยตรงยังถือเป็นมงคล เพราะชาวจีนเชื่อว่า ลมฝนที่เข้ามาจะนำมาซึ่งการไหลเทของเงินทอง นอกจากนี้การขุดบ่อน้ำเป็นวงกลมก็ยังให้ความหมายถึงสวรรค์ที่นำความดีงาม ความสมบูรณ์พูนสุขมาสู่มนุษย์ การสร้างบ้านเปิดรับแสงนี้ยังแสดงถึงอิทธิพลจากบ้านในประเทศจีน เพราะหากศึกษาบ้านพื้นเมืองในประเทศจีนมักมีลานกลางบ้านเป็นส่วนประกอบเสมอ โดยเฉพาะบ้านทางภาคใต้ ซึ่งมักปรากฏลานแคบๆ อยู่ในบ้านเปิดช่องหลังคารับอากาศ แต่โดยส่วนใหญ่จะพบอยู่ตามชุมชนที่มีบ้านเรือนตั้งอยู่หนาแน่น อากาศค่อนข้างร้อน และฝนตกชุก (Mo. 1999 : 130-142) เมื่อชาวจีนอพยพสู่คาบสมุทรมาลายูก็ได้นำแบบอย่างการสร้างบ้านเรือนมาประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะกับสภาพพื้นที่ที่ร้อนชื้น และฝนชุกกว่าเดิม จึงเห็นความจำเป็นในการสร้างลานเปิดรับแดดลมฝนไว้ในบ้าน พร้อมทั้งบ่อน้ำรองรับฝน

3 การมุงหลังคาแบบกาบกล้วย หรือแบบกระบอกไม้ไผ่ผ่าซีก ซึ่งทำด้วยดินเผา หลังคาแบบนี้ปรากฏอยู่โดยทั่วไปตามสถาปัตยกรรมจีน ไม่ว่าจะเป็นพระราชวัง ศาสนสถาน หรือบ้านเรือน จึงนับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหลังคาจีน ซึ่งสืบทอดมายาวนานกว่า 2000 ปี ดังปรากฏหลักฐานในสมัยราชวงศ์ชั่น เนื่องจากพบบ้านดินเผาในสุสาน ที่มีหลังคาแบบนี้ด้วย (Tregear, 1993 : 63) การมุงหลังคาลักษณะนี้ในภูเก็ตมักพบอยู่ตามอาคารของชาวจีนที่เก่าแก่หลายๆ ดังเช่น ที่กะทู้ โดยวางให้คว่ำอันหนึ่ง หางอันหนึ่งสลับกัน หลังคาทำด้วยกระเบื้องดินเผา รูปโค้งครึ่งวงกลมที่เรียกว่า “กะบู่” ซึ่งคงได้แนวคิดมาจากปล้องไม้ไผ่ผ่าซีกนั่นเอง (กรมศิลปากร, 2530 : 15)

4 การก่อผนังด้านสกัดคานหลังคา โดยให้ผนังด้านข้างทั้งสองเป็นส่วนกำหนดคขอบเขตพื้นที่ (Party wall) และเป็นจุดสิ้นสุดของหลังคา บางครั้งก็ขึ้นเลยหลังคา เพื่อช่วยสกัดไฟหากไฟไหม้ที่เรียกว่า “Fire wall” จึงไม่ปรากฏชายคาขึ้นออกมด้านข้าง ส่วนด้านหน้าก็จะยื่นออกมาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ผนังมักก่อให้แข็งแรง บางครั้งทำหน้าที่ทั้งผนังและกำแพงไปในตัว เพื่อใช้รองรับเครื่องหลังคาด้วย ซึ่งต่างจากอาคารพระราชวังหรือศาสนสถานจีนโบราณ ที่นิยมใช้ผนังเป็นเครื่องปิดล้อมเท่านั้น โดยให้เสาไม้เป็นเครื่องรับน้ำหนักแทน (Lip, 1995 : 31-33) ผนังที่ใช้กับบ้านเรือนแต่เดิมมักก่ออิฐฉาบปูน มีไม้เป็นส่วนประกอบเครื่องช็อกาน แต่จากการสังเกตศึกแถวโบราณในภูเก็ตพบว่า มีผนังแบบก่ออิฐฉาบปูนปะปนกับคอนกรีตเสริมเหล็ก แบบคอนกรีตเสริมเหล็กเป็นแบบใหม่กว่า บางครั้งก็นำมาทดแทนอิฐหรือไม้ที่ชำรุด แบบนี้แสดงถึงการรับอิทธิพลจากตะวันตกอีกด้วย ส่วนผนังและเสาแบบเก่านิยมก่ออิฐฉาบปูน ชาวจีนนับว่าเป็นผู้ชำนาญเรื่องงานปูนและงานก่อสร้าง (มุสตี ทิพทัส, 2545 : 181-182) เมื่ออพยพอยู่ในภูเก็ต จึงนำรูปแบบก่อสร้างของตนเข้ามาเผยแพร่ วัสดุก่อสร้างเดิมในภูเก็ตที่เคยเป็นไม้ก็เปลี่ยนแปลงเป็นงานก่ออิฐฉาบปูน และคอนกรีตเสริมเหล็กด้วย

5. การจัดสรรพื้นที่ภายในบ้านมักคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย ไม่ว่าจะเป็นของชนชั้นสูงหรือสามัญชน (Mo, 1999 : 130) โดยจัดให้ส่วนหนึ่งเป็นที่ตั้งโต๊ะบูชาเทพเจ้าหรือบรรพบุรุษ แม้ในภูเก็ตบ้านมีสภาพเป็นตึกแถว มีเนื้อที่คับแคบ แต่แนวคิดการจัดสรรพื้นที่บ้าน ตามแบบดั้งเดิมยังคงถือปฏิบัติสืบมา ตามความลึกของตึกแถวจะถูกแบ่งออกเป็นส่วนๆ นอกจากส่วนบูชาบรรพบุรุษแล้ว ยังมีส่วนรับแขก ครัว ลานบ่อ ส่วนต่างๆ บางครั้งจะกั้นด้วยฉากหรือล๊อบแลเท่านั้น

ด้านหน้าชั้นบนแต่ละห้องของตึกแถวส่วนใหญ่แบ่งสัดส่วนออกได้ 3 ส่วนพอๆ กัน หรือแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงเสา ซึ่งสัมพันธ์กับชั้นล่างที่มีประตูอยู่กลาง มีหน้าต่างขนาดประตูอยู่สองข้างในสัดส่วนเนื้อที่ 3 ส่วน แต่ละช่วงเสาจะติดหน้าต่างคล้ายกัน กั้นช่วงหน้าต่างด้วยเสาอิง (Pilaster) ตามแบบที่นิยมในตะวันตก โดยปกติหน้ากว้างของตึกแถวอยู่ในราว 4.0-5.5 เมตร การจัดเช่นนี้อาจเป็นเพราะขนาดหน้ากว้างของห้องแถวจะบรรจุหน้าต่างขนาดมาตรฐานได้ 3 บานพอดี แต่มีบางห้องที่กว้างราว 7 เมตร โดยแบ่งหน้าต่างชั้นบนออกเป็น 4 ช่วงเสา ส่วนชั้นล่างนอกจากมีประตูและหน้าต่างขนาดข้างแล้ว ยังมีที่ทำประตูอย่างฝาพับ ซึ่งรับอิทธิพลจากจีนเช่นกัน

ตึกแถวเหล่านี้แม้ภายนอกมองเห็นความเป็นตะวันตกบ้าง จีนบ้าง แต่ภายในนั้นส่งกลิ่นอายของความเป็นจีนล้วนๆ จึงนับเป็นการผสมผสานทางศิลปวัฒนธรรมที่กลมกลืนกันมาก อาคารตึกแถวเหล่านี้นอกจากในภูเก็ตแล้ว ยังปรากฏที่อื่นๆ อีกด้วย เช่น สงขลา พังงา ตรัง กรุงเทพฯ ในกรุงเทพฯ เริ่มสร้างกันมากในสมัยรัชกาลที่ 4 สันนิษฐานว่า รับอิทธิพลมาจากสิงคโปร์และปีนัง ลักษณะอาคารเป็นแบบผสมผสานที่เรียบง่ายคือ สร้างบนผนังสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่ละช่วงแบ่งซอยเป็นบล็อกรายๆ ขนาดย่อม ด้านหน้าชั้นบนมีการตกแต่งลวดลายกรอบหน้าต่างหรือแผงกั้นสาด ส่วนชั้นล่างมักเว้นเป็นทางเดินยาวที่เรียกว่า “อาเขต (Arcade)” (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2544 : 19-20) หรือที่ชาวสิงคโปร์นิยมเรียกว่า “โคลนเนด ฟุตเวย์ (Colonnade Footway) อาเขตนี้จะถูกกั้นเป็นบล็อกหรือห้องด้วยช่องโค้ง (Archway) เป็นแถวตอนอยู่หน้าตึกรับกันผนัง

การทำอาเขตเป็นลักษณะเด่นที่สังเกตได้ของอาคารชิโน-ปอร์ตุเกสประเภทตึกแถว เป็นการเปิดช่องข้างร้านให้เดินทะลุถึงกันได้ อำนวยประโยชน์แก่ผู้สัญจรไม่ต้องเดินออกถนน และกันแดดกันฝนได้ด้วย อีกทั้งป้องกันฝนสาดเข้าร้านที่จะทำให้สิ่งของเปียกชื้น จุดเริ่มต้นมาจากแนวคิดของชาวคัทซ์ในชวา เพื่อปกป้องเครื่องเทศที่นิยมอยู่ในขณะนั้น เมื่อเห็นประโยชน์จึงใช้ตลอดมาในสิงคโปร์ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ได้กำหนดให้เว้นทางเดินหน้าร้านไว้อย่างน้อยประมาณ 5 ฟุต ที่เรียกว่า “Five-footway” ชาวภูเก็ตนิยมเรียกอาเขตนี้ว่า “หง่อกาเกี” หง่อเป็นภาษาจีนฮกเกี้ยน แปลว่า ห้า กากีเป็นภาษามลายูแปลว่าเท้า คำนี้คงเผยแพร่โดยช่างก่อสร้างในภูเก็ต โดยเรียกไม้ขนาดความยาว 1 ฟุตนี้ว่าหนึ่งกากี เมื่อมี 5 ฟุตจึงเรียกหง่อกาเกี (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544 : 151)

การทำช่องโค้งนี้แสดงถึงอิทธิพลของตะวันตกอย่างเห็นได้ชัด ยิ่งเมื่อมีอิทธิพลของสถาปัตยกรรมอังกฤษสมัยพระนางเจ้าวิกตอเรีย เข้ามาเผยแพร่ในอาณานิคมของอังกฤษจำนวนมากขึ้น เช่น สิงคโปร์ ปีนัง กัวลาลัมเปอร์ อินเดียนมา เป็นต้น จึงมักเรียกสถาปัตยกรรมแบบนี้ว่า แบบโคโลเนียล (Colonial Architecture) หรือบางครั้งเรียกว่า แบบวิกตอเรียน (Victorian Architecture) อย่างไรก็ดีตามอาคารตะวันตกในกรุงเทพฯมีทั้งที่ได้รับอิทธิพลผ่านสิงคโปร์และปีนัง และจากอิทธิพลของชาวตะวันตกที่เข้ามาอาศัยอยู่โดยตรง (มุสดี ทิพทัส, 2545 : 104-106) คนเหล่านี้ได้นำเอาความรู้การก่อสร้างเข้ามาร่วมผสมผสานกับลักษณะพื้นเมือง และสภาพดินฟ้าอากาศแบบใหม่ ซึ่งสอดคล้องลงตัวอย่างดี ขณะที่ในภูเก็ตนั้นโดยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลผ่านสิงคโปร์และปีนัง

แบบบ้านเดี่ยว

นอกจากตึกแถวแล้วชาวจีนที่มีฐานะหรือเป็นเจ้าของก็มักจะสร้างคฤหาสน์แบบยุโรปหรืออँगมือหลาวประจำตระกูลของตนไว้ การก่อสร้างบ้านเดี่ยวจึงมีขนาดค่อนข้างใหญ่ แต่หากเปรียบเทียบกับตึกแถวแล้ว แบบอาคารเดี่ยวจะแสดงถึงอิทธิพลของตะวันตกเด่นชัดกว่า เป็นต้นว่าการทำซุ้มโค้งเหนือหน้าต่าง การใช้เสา การทำหน้าจั่วเตี้ยๆ การยื่นมุขออกจากกลางอาคารเว้นใต้ถุนเป็นที่พักรถหรือทางเดินเข้าประตู (Porch or Porte-cochere) ป้องกันแดดฝน ซึ่งเป็นแบบที่ชาวตะวันตกนำมาปรับใช้กับเขตร้อน หรือแม้กระทั่งทางเดินหน้าอาคารก็ยังทำแนวโค้งแบบโคโลนเนด (Colonnade) รูปแบบสถาปัตยกรรมและการตกแต่ง แต่ละหลังได้รับอิทธิพลศิลปะตะวันตกต่างกันไป เช่น แบบเรอเนซซองซ์ แบบบาโรกและโรโกโก แบบนีโอ-คลาสสิก แต่หากลวดลายตกแต่งส่วนใหญ่มีลักษณะตามแบบจีน และมีคัมภีร์หมายมงคล ดังที่นิยมใช้ในประเศจีน

ภายในบ้านจะแบ่งห้องเป็นส่วน และมีการบูรณารักษ์เช่นกัน แต่มีเนื้อที่ใช้สอยมากกว่า มีอาณาบริเวณกว้างขวางและกำแพงล้อมรอบ สำหรับชาวจีน บ้านคงไม่ถือเป็นเพียงที่อยู่อาศัยหรือที่ปกป้องคุ้มครองเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องผูกพันทางสายเลือด การกั้นกำแพงเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงเอกภาพของครอบครัว และวงศ์ตระกูล การสร้างบ้านจึงต้องคำนึงถึงจิตใจ ความสวยงาม และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น

อาคารสิ่งปลูกสร้างของชาวจีน ไม่ว่าจะห้องแถวหรือบ้านเดี่ยว จึงยังช่วยสะท้อนถึงหลายสิ่งหลายอย่าง สะท้อนถึงภาวะผู้นำครอบครัว หลักจริยศาสตร์ แบบแผนความเป็นอยู่ระหว่างชนชั้นวัย เพศ รวมทั้งอิทธิพลของเต๋า และขงจื้อ

2.3.3 การใช้สัญลักษณ์มงคล

นอกจากชาวจีนอพยพจะนำรูปแบบอาคารสถาปัตยกรรมดั้งเดิมมาปรับเข้ากับบริบทท้องถิ่นแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กันคือ การตกแต่งอาคารด้วยภาพหรือสัญลักษณ์ที่มีความ

หมายมงคล ไม่ว่าจะเป็นศาสนสถานหรือที่พักอาศัย ซึ่งหากศึกษาสัญลักษณ์ทั่วโลกแล้วพบว่า ชาวจีนนิยมชมชอบสัญลักษณ์ที่มีความหมายมงคลอย่างกว้างขวาง บางครั้งใช้เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้อาศัย บางครั้งใช้เพื่อแก้เคล็ด บางครั้งก็ผนวกความสวยงามเข้าไปเพื่อการตกแต่งอาคารด้วย สัญลักษณ์อาจมีความหมายคล้ายคลึงกัน และซ่อนนัยความหมายไว้หลายอย่าง อย่างไรก็ตามสัญลักษณ์ทั้งหมดหากวิเคราะห์แล้ว มีแหล่งคล้อยจากที่ต่างๆ กัน ยกตัวอย่างเช่น (Lip, 1995 : 36)

- 1 สัญลักษณ์จากสัตว์ ได้แก่ มังกร ค้างคาว สิงโต แพะ กิเลน เต่า เป็นต้น
- 2 สัญลักษณ์จากพันธุ์พฤกษา ได้แก่ ไม้ ไบตัน สน กว๊ายไม้ เป็นต้น
- 3 สัญลักษณ์จากธรรมชาติ ได้แก่ เมฆ ฝน น้ำ ภูเขา เป็นต้น
- 4 สัญลักษณ์จากทรงเรขาคณิต ได้แก่ สี่เหลี่ยม วงกลม สามเหลี่ยม
- 5 สัญลักษณ์จากตัวอักษร ได้แก่ เครื่องหมายชิว (Shou) เป็นต้น
- 6 สัญลักษณ์จากเครื่องมือเครื่องใช้ ได้แก่ ภาชนะสำริด เหยียบู คทาบู่อี้ เป็นต้น
- 7 สัญลักษณ์เทพหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ เทพเจ้า ป้ายเขียน สกลกชิว

ความหมายของลวดลายหรือสัญลักษณ์มงคลนี้มีผู้แปลความหมายไว้มากมาย ในที่นี้ได้รวบรวมจากหนังสือหลายเล่ม คือ Chinese Symbolism & Art Motifs ของ Williams (2002) A Dictionary of Chinese Symbols ของ Eberhard (1986) บ่วง-สื่อ-อยู่-อื้อของจิตรา ก่อเนันทเกียรติ (2541) สัญลักษณ์ต่างๆ อาจจำแนกความหมายได้ ดังจะยกตัวอย่างต่อไปนี้ (Lip, 1993 : 68)

สัญลักษณ์จากสัตว์

ค้ำคาวีหมายถึงความมีโชค ความยืนยาว สิงห์หรือสิงโตหมายถึงอำนาจ การขจัดสิ่งชั่วร้าย หงส์หรือนกฟีนิกซ์หมายถึงความงาม คุณธรรม มังกรหมายถึงอำนาจ พลังสร้างสรรค์ กระต่ายหมายถึงโชค ความมีอายุยืน นกหมายถึงความร่ำรวย กิเลนหมายถึงวาสนา ความจงรักภักดี กวางหมายถึงความมั่งคั่ง ปลาหมายถึงความล้นเหลือ ความมั่งคั่ง ม้าหมายถึงความปราดเปรียว ว่องไว ผีเสื้อหมายถึงความมีอายุยืนยาว เสือหมายถึงการคุ้มครองชีวิต นกกระเรียนหมายถึงความยั่งยืน ความฉลาด เต่าหมายถึงความยืนยาว ความทนทาน

สัญลักษณ์จากพันธุ์พฤกษา

ไบตันหมายถึงความเจริญรุ่งเรือง ความสง่างาม เเบญจมาศหมายถึงความยั่งยืน เหมยหมายถึงความชื่นบาน ความมีโชค บัวหมายถึงความสันติ ความบริสุทธิ์ องุ่นหมายถึงความงอกงาม ความอุดมสมบูรณ์ ท้อหมายถึงความยั่งยืนยาว ไบอาร์เคมีเซียหมายถึงความสุข สันติภาพ สุนัขเขียนหมายถึงความโชคดี ไม้หมายถึงความทนทาน มั่นคง ลิ้นจี่หมายถึงความปราดเปรียว ว่องไว ส้มมือหมายถึงความมั่นคง ยืนยาว ส้มหมายถึงโชคลาก ทับทิมหมายถึงความมากมาย อุดมสมบูรณ์ การป้องกันสิ่งชั่วร้าย

สัญลักษณ์จากธรรมชาติ

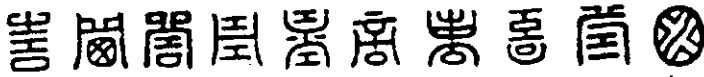
หินหมายถึงความแข็งแกร่ง คงทนถาวร เมฆหมายถึงความก้าวหน้า ความโชคดี สันติภาพ น้ำหมายถึงความนุ่มนวล อ่อนนุ่ม ภูเขาหมายถึงความมีอายุยืน

สัญลักษณ์จากลายเรขาคณิต

สี่เหลี่ยมจัตุรัสหมายถึงโลก ความมั่นคง หิน วงกลมหมายถึงสวรรค์ หยาง ความสมบูรณ์พูนสุข สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนหมายถึงชัยชนะ หากอยู่เป็นคู่มีความหมายถึงการปิดเป้าสิ่งชั่วร้าย สี่เหลี่ยมคางหมูหมายถึงโชค ความมากมาย สมหวัง ลายกากบาทหมายถึงความยืนยาว ไทจิหรือไทเก๊กได้วหมายถึงความสมดุลระหว่างหยินหยาง ไบ๊ยก่วยหมายถึงการป้องกันสิ่งชั่วร้าย

สัญลักษณ์จากอักษร

สัญลักษณ์อักษรจิว (崇) หมายถึงอายุยืนยาว สัญลักษณ์อักษรซังซี (壽) หมายถึงความสุขสองเท่า

ภาพเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ที่พลิกแพลงจากอักษรโบราณ ส่วนมีความหมายถึงความยืนยาว ที่มา: sung, 2002 : 105

สัญลักษณ์จากสิ่งของ

เหรียญหมายถึงความมั่งคั่ง เงินทองมากมาย กระจก้นฉ่องหมายถึงการป้องกันสิ่งชั่วร้าย คทาขี้ผึ้งหมายถึงการอวยพรให้สมปรารถนาทุกอย่าง เจดีย์จีนหมายถึงความสุข ความสงบ หนังสือหมายถึงความรู้ ความก้าวหน้า แจกันหมายถึงความรุ่มเย็นเป็นสุข ความสงบ กระบอกลใส่พู่กันจีนหมายถึงผู้มีวิชา กรับคู่หมายถึงสิ่งของประจำไบ๊เขียนซึ่งเป็นเทพมงคลจีน

สัญลักษณ์จากเทพเจ้าหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ

ไบ๊เขียนหมายถึงเทพมงคลจีนในลัทธิเต๋า นำมาซึ่งความสุขและการแคล้วคลาดจากอันตราย สกหมายถึงความโชคดี ความสมปรารถนา ลกหมายถึงความมั่งคั่ง ความมากมาย ชิวหมายถึงความมีอายุยืนยาว

สัญลักษณ์มงคลดังกล่าวนำมาใช้แตกต่างกัน อาจประกอบเป็นลวดลายตามผนัง พื้น ช่องแสง ช่องลม เพดาน ระเบียง เป็นลวดลายเดี่ยว ลวดลายซ้ำต่อเนื่อง หรือสลับกัน เช่น ลวดลายต่อเนื่องที่คล้ายกระดองเต่า ซึ่งมีความหมายถึงอายุยืนยาว สำหรับพื้นบางครั้งใช้ลายตัวอักษรคำว่า เฮิน (人) กู (口) หรือคิง (J) ซึ่งจะช่วยให้สว่างจุ้ยภายในสิ่งปลูกสร้างดีขึ้น และเป็นสิริมงคลสำหรับลูกหลานต่อไปด้วย (Lip, 1986 : 93)

นอกจากการตกแต่งที่ประกอบอาคารสถาปัตยกรรมแล้ว ตัวอักษร ต้นไม้ สัตว์ และสัญลักษณ์อื่นเป็นมงคลอื่นๆ ยังอาจนำมาดัดแปลงเป็นลวดลายที่ใช้กับเครื่องเรือน เครื่องตกแต่งภายในต่างๆ เช่น พรม ผ้าม่าน ฉากลับแล หรือแผ่นกระเบื้องเพื่อความเป็นสิริมงคล